

1923–1950 Döneminde Türkiye’de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi)

Turkey’s Population Growth Policy During The 1923-1950 Period And The Issue Of Compulsory Marriage Law (Bachelor Tax)

Yaşar SEMİZ*

ÖZET

İki bölümden oluşan bu çalışmanın giriş kısmında devletin yönetim kadrosunda yer alanların nüfusun attırılması ihtiyacı ile ilgili görüşlerine yer verilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde 1923-1950 döneminde Türkiye’de nüfusu arttırmak için yapılan doğrudan ya da dolaylı yasal düzenlemeler ve gösterilen çabalar ele alınmaktadır. Bunların belli başlı olanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: 18 Mart 1926 tarihli Memurlar kanunu. Çok çocuklu hâkimlere yardım edilmesi ile ilgili 12 Haziran 1937 tarih ve 3253 sayılı kanun. 12 Haziran 1929 tarih ve 1525 sayılı halk arasında ‘yol vergisi olarak bilinen’ şose ve köprüler hakkındaki kanun. 6 Mayıs 1930 tarih ve 1593 sayılı genel sağlık kanunu. Bu bölümde ayrıca belediyeler kanununda yer alan sağlığın korunması ve nüfusun arttırılması girişimleri, gizli nüfusun kayıt altına alınması ile yurt dışından gelecek nüfusun iskânı da değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de ‘Bekârlık Vergisinin’ nasıl gündeme geldiği ve gelişmelerin nasıl devam ettiği ele alınmaktadır. Burada verginin ilk defa vatan savunması için genç nüfusa aşırı ihtiyaç duyulduğu Milli Mücadele yıllarında gündeme geldiği vurgulandıktan sonra. I. Meclise Canik (Samsun) Milletvekili olarak katılan Hamdi Bey’in ilk bekârlık kanunu teklifini 19 Ekim 1920’de TBMM’ye sundu. Onu Erzurum Milletvekili Salih Efendi’nin 22 Şubat 1921’deki teklifi izledi. Her iki teklifin I. maddesine göre TBMM Hükümeti’nin kontrolü dâhilinde bulunan yerlerde evliliğin başlangıç yaşı 18 sonu 25’tir. 25 yaşını doldurup da mazeretsiz olarak evlenmeyenler bekârlık vergisi ile mükellef olacaklardı. O dönemde her iki teklif de yasalaşmadı. Ancak konu 1950’ye kadar hiç gündemden düşmedi. Milli Mücadele’den sonra Anadolu’da nüfus çok azalmıştı. Bu nedenle Cumhuriyet’in ilanından sonra nüfusu arttırmak için çeşitli arayışlara girildi. Bu arayış içinde Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey ilki 1929 yılında olmak üzere 1932, 1940 ve 1944 yıllarında Meclise bekârlık vergisi için kanun teklifleri sundu. Süleyman Sırrı Bey teklifini sunarken bundan beklediği faydaları şu şekilde açıklamıştı: ‘Çok çocuklu fakir ailelere yardımda bulunmak için bekârlardan vergi alınmasını teklif ettim. Teklifim bekârları evlenmeğe mecbur etmek değil Sadece onları evlenmeğe teşvik ve çok çocuklu ailelere belli ölçülerde de olsa destek

* Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi.

sağlamak içindir'. Konu meclis tutanaklarından halkın gündemine de yansdı. Gazetelerde vergi tasarısı günlerce tartışıldı. Anketler düzenlenerek halkın ve aydınların görüşlerine yer verildi. Tartışmalar kimine göre bir hayaldi. Onlara göre Türkiye'de zaten insanlar yeteri kadar erken yaşlarda evleniyor ve nüfus artışını sağlayacak kadar da çocuk dünyaya geliyordu. Asıl sorun doğan çocukların yaşatılmaması idi. Bu yüzden bekârlık vergisi koymak yerine doğan çocukların yaşatılması için önlem alınması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Buna karşılık kanun tasarısının hayata geçirilmesi için uygun zamanın beklenmesi gerektiğini savunanlar, bekârlardan alınacak verginin çocuk ve anne sağlığı ile çok çocuklu aileler için harcanacağını ileri sürmüşlerdi. Süleyman Sırrı Bey'in teklifi birkaç defa reddedilmesine rağmen 1949 yılında dolaylı şekilde de olsa 'gelir vergisi' kanununun 90. Maddesi ile bekârlık vergisi 'bekârlık zammı' adi ile yasallaştı.

ANAHTAR KELİMELER

bekârlık vergisi, nüfus, anket, meclis, gelir vergisi

ABSTRACT

This study consists of two parts. At the beginning of this article, the views of the Turkish governing elites of the time have been briefly introduced. They claimed that the population needed to be raised. The first part of the study reviews the political efforts that were undertaken to regulate and raise the population of Turkey. Some of the most important regulations are; 18 March 1926 of the Law of Officer. The law which states that the judges having more than one child should be assisted dated to June 12, 1937, Law No. 3253. The law dated to 12 June 1929, No 1525, the law about the 'road tax, known as' the law on highways and bridges. The law with No: 1593 and dated to May 6, 1930 which is about general health law. You can also find the topics; protection of health and efforts to raise the population, located in Municipality Law in this section. In addition to that, housing of the people emigrated from other countries is discussed. At the second part of the study, 'Bachelor Tax' in Turkey has come into question, and how the developments continued is discussed. This part starts with highlighting the need of rise in the young population for defending homeland is firstly noticed in the National Struggle. After that Hamdi Bey who participated First Assembly as Canik (Samsun) deputy, submitted his first proposal about bachelor law to the Parliament on October 19, 1920. This is followed by Erzurum deputy Salih Efendi's proposal on February 22, 1921. In both proposals first article it is claimed that the earliest starting point of a marriage could be 18 and the latest marriage age could be 25 in places that are controlled by the government. The people who passed the age of 25 without any excuse were obliged to pay bachelor tax. At that time, neither of the propositions was accepted. However, the issue did not fall from the political agenda until 1950. Population was very low after the National Struggle in Anatolia. Therefore, after the proclamation of the Republic numerous efforts were made to increase the population. During this tries, Yozgat deputy Süleyman Sırrı Bey submitted four proposals. The first proposal was submitted in 1929 and the others were submitted in 1932, 1940 and 1944. Süleyman Sırrı Bey explained this four proposals like that; "I offered a tax to be taken from the bachelors to help the families who have more than one child. My offer does not include forcing bachelors to marry. Rather my offer only aims to encourage the marriage and helping the families." After discussed in parliament, the topic added to public agenda. Survey about the topic had been debated in the newspapers for long days. These surveys were conducted to learn the views of intellectuals and public opinions in general about the topic. According to some people, debate was a dream. Ac-

According to them, enough people in Turkey were already married at an early age, and population growth was enough to keep the children to come into the world. The real problem was to make new born children to stay in the life. For this reason they insisted that the precautions should be taken to make the children live, instead of taking bachelor tax.

However the ones, who stated that the government should wait until the right time, thought that the taxes taken from bachelors could be used to help the families who have more than one child. Süleyman Sırrı Bey's proposal which was dismissed several times before finally accepted as a part of the 'income tax law's Article 90th, which was making the bachelor taxes legal, which was enacted in 1949.

•

KEY WORDS

bachelor tax, Population, survey, assembly, income tax.

Giriş

Tarih boyunca insanlar yeryüzüne egemen olmak istemişlerdir. Bundan dolayı sayısal oranlarını arttırmak için öncelikle üremeyi teşvik etmişler, aynı zamanda sağlıklı yaşama sürecini uzatabilmek amacıyla çeşitli tıbbi tedbirleri almışlar, kişi, aile, toplum ve nihayet millet olarak varlıklarını sürdürmek için savaşmışlardır. Ölenlerin yerine yeni doğanlar almadıkça aile devamlılığının sağlanamayacağı, zirai toplumlarda geçimin sağlanması için yeterli üretimin yapılamayacağı, sanayi sağlanamayacağı, aile güvenliğinin temin edilemeyeceği gibi kanatlar yerleşmişti. Bu sebeplerdir ki insanlar tarih boyunca çok çocuk sahibi olmanın, toplum ve insanlık için iyi olduğu kanaatini sürdürmüşlerdi.

Ancak yine de nüfusu arttırma düşüncesinin şekillenmesinde devletlerin askerî üstünlük kurma endişelerinin ön planda olduğunu söylenmek mümkündür. Gerçekten de eski Yunanistan’da sürekli savaşların yol açtığı insan kayıplarını telafi edebilmek için çok sayıda ve sağlıklı bir gençliğe şiddetle ihtiyaç duymuş ve bunun için de belirli bir yaşa gelenler için evlenme mecburiyeti getirmişti. Ayrıca çok çocuklu babalara çeşitli ayrıcalıklar vermişti¹. Platon ve Aristo gibi dengeli, istikrarlı nüfus ilkesini savunan düşünürler dahi devletin askerî bakımdan güçlü sayılabilmesi için nüfus fazlalığının gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdi.

Roma’da nüfus artışını teşvik edip, çocukların yetiştirilmesinin bir kamu hizmeti sayılmasını, hatta meydana gelen nüfus azalmasının önlenmesi için Sezar ve August tarafından kısırlar ve bekârlar aleyhine kanun çıkarılmasını ve veraset düzeninin evli olan aile fertlerini koruyacak biçimde oluşturulmasını istediler².

Eski Yunan ve Roma’da olduğu gibi Hristiyanlık inancında da nüfusu arttırmak için bilinçli bir politika izlenmekteydi. İncil’in ‘Genese’³ bölümünde yer alan ‘*velûd ol, çoğal, arzı doldur*’ ifadesinden de anlaşılacağı gibi halka genç yaşta evlenme ve çok çocuk sahibi olmaları tavsiye edilmektedir. Genel olarak Katolik Hristiyanlara ait olan bu görüş Protestan Kilisesi tarafından da benimsenmektedir. Örneğin, Lüther’in ‘çoğalma’ yolundaki ilahi emri uyarınca ‘Tanrı her kuluna rızkı-

¹ Kenan Gürtan, *Demografik Analiz Metotları*, İstanbul Üniv. Yay. No 1497, Sermet mat. İstanbul 1969, s., 24; Kayhan Özoğuz, ‘*Nüfus Hacmi ve Artışı Üzerine Çağlar Boyu Sürege-len Tartışmalara Toplu Bir Bakış*’, İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Mec., C. 32, No 1-4, Ekim 1972-Eylül 1973, s., 46.

² Özoğuz, s., 46; Erman, s., 24.

³ Genese, yaratılışı ve Hz. Musa’nın doğumuna kadarki dönemleri kapsayan İncil’in birinci kitabıdır.

nı verir' inancını savunduğu bilinmektedir⁴. Hristiyanlıkta olduğu gibi İslam dininde de nüfus konusu ile ilgili çok sayıda bilgi mevcuttur. 'Evleniniz ve çoğalınız, kıyamet gününde sizin çokluğunuzla övüneceğim' hadisi ve 'servet ve çocuklar bu dünyadaki yaşantınızın ziynetleridir' ayeti İslam dininin evlenmeyi ve çok çocuk sahibi olmayı özendirici konumunu belgelemektedir⁵.

Nüfus çokluğunun bir siyasal güç ve üstünlük unsuru olduğu görüşü daha sonraki dönemlerde de varlığını sürdürdü. Orta Çağ'da 4. Henri, 'Kral ve prenslerin kudret ve zenginliğinin tebaasının çokluğu ve bolluğuna dayandığını belirtir⁶.

'Nüfus adet ve kuvvettir'⁷. 'Nüfus devletin hakiki sermayesidir'⁸. Ya da J. Bodin'in deyişiyle 'Tek gerçek güç ve zenginlik insandır' gibi ifadelerden de anlaşılacağı gibi nüfusu artırma ihtiyacı ekonomik ve toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanmakla birlikte Rönesans ve Reform'un dünya işlerine ve insana verdiği değer ve önceliğin de bir ifadesidir. Gerçi sayısal çoğunluğun her zaman kuvvet ve zenginlik anlamına gelmediğini gösteren çok sayıda örnek varsa da çoğu ülke büyük insan kayıplarının yaşandığı savaşlardan sonra genç nüfusun ekonomik siyasal ve askerî güç açısından büyük yararlar sağlayacağı düşüncesiyle nüfus artışını hızlandıracak yolları aradılar. Bu cümleden olarak çevre koşullarının düzeltilerek ölümler azaltılmağa, evliliği teşvik etmeğe, bekârlardan vergi almağa yönelmişler ve çok çocuklu aileleri destekleyerek doğumları özendirmişler, dışa göçleri olabildiğince engelleyerek içe göçleri kolaylaştırmışlardır⁹. Bu durum önemli ölçüde dönemin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarından kaynaklanmakla birlikte bu görüşte, yeni maddi şartlara uygun düşmeyen geleneksel Katolik öğretilerine tepkinin ve dönemin yükselen değeri olan Rönesans ve Reform'un dünya işlerine ve insana verdiği değer ve önceliğin etkisinin olduğu da kuşkusuzdur.

Avrupa'da 20. yüzyılın ortalarına kadar nüfus artışını teşvik devam etmiştir. Örneğin İngiltere'de şöyle bir düşünce gelişmiştir. 'İngiliz erkekleri evlenince en az üç çocuk ister, biri kendisi, biri karısı, biri de vatani için'¹⁰. Bu ve benzeri düşünce-

⁴ Özoğuz, s., 48-49; Erman, s., 24.

⁵ Erman, s., 25-26; Özoğuz, s., 49; Daha geniş bilgi için bak. İ. Ersoy (derleyen ve çeviren), *Aile Planlaması İle İlgili İslami Görüşler*, Ankara 1970, s., 64-66.

⁶ Özoğuz, s., 47.

⁷ Celal Ayar, 'Türkiye'nin Nüfus Politikası Nasıl Olmalıdır', *Siyasal İlimler Mecmuası*, S., 175, Ekim 1945, s., 363.

⁸ Hamit Sadi, *İktisadi Türkiye*, Ahmet Sait mat, İstanbul 1934, s., 36.

⁹ Cippola C. M. (ed), *The Fontana Economic History of Europe 14 th and 15 th Centurirs, Glasgow 1979'dan nakleden Yakut Irmak, 'Atatürk Döneminde Nüfus Politikamız', Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, 7- 8 Haziran 1981, Yayı ve Kredi Bankası Atatürk Yılı Armağanı*, İstanbul ty, s., 211.

¹⁰ Şefik İnan, 'Nüfus Sayımı ve Nüfus Meselesi', *Siyasal İlimler Mecmuası*, S. 175, s., 371.

lerin başta İngiltere olmak üzere Avrupa’da da oldukça etkili olduğu aşikârdır. Çünkü 19. yüzyılın başında İngiltere’nin nüfusu 9.2 milyondan yüzyılın sonunda 36.1 milyona çıkmıştır. Aynı dönemde Almanya’nın nüfusu da 24 milyondan 64 milyona yükselmiştir¹¹.

İkinci Dünya Savaşından önce ise birçok Avrupa Devleti ‘gelir vergisi’ kanunu içinde bekârlık vergisini andıran düzenlemeler yaptı. Örneğin İngiltere 1938’de gelir vergisinde bekârlar için gelirlerinden 100 sterlin’lik muafiyet getirirken evli ve çocuklu olanlar için bu rakamı 240 sterlin olarak uyguladı. Almanya’da savaştan hemen önce gelir vergisinde bazı düzenlemeler yaparak vergiyi dört gruba ayırdı. Birinci gruba 65 yaşından aşağı bekâr erkeklerle 50 yaşından aşağıdaki bekâr kadınları, ikinci gruba beş seneden fazla sürede evli bulunan fakat çocuğu olmayanları, üçüncü gruba beş seneden az bir süre evli olup da çocuğu olmayanları, en asgari tarife de bekârların gayri meşru çocukları da dahil olmak üzere çocuk indiriminden faydalanabilenleri yerleştirdi. Ve örneğin senelik geliri 2000 mark olan mükelleflerden birinci sınıfa girenlerden % 12.8, ikinci sınıfa girenlerden % 9.35, üçüncü sınıfa girenlerden % 5.9 ve dördüncü gruptan olup da üç çocuğu olanlardan sadece % 0.7 vergi alacağını belirtti. Fransa ve İtalya’da da evli olanlarla bekârlar arasında vergi ayrımı yapıldığı gibi ayrıca evli olanların çocuk sayıları arttıkça vergilerinde azalma oluyordu¹².

I. Dünya Savaşı öncesi Almanlara karşı nasıl başarılı oluruz sorusuna Fransa’nın eski bakanlarından Landry’nin verdiği cevap manidardır. Landry, 1871’de Almanların miktarına yakın olan Fransa’nın nüfusu o zamandan beri Almanlara paralel olarak artsaydı 1914 senesinde I. Dünya Savaşı başladığı zaman askerî vaziyetimiz başka olur, savaş çıkmazdı şeklinde bir tezi savunur¹³. Aynı dönemde Osmanlı Devletinde nüfus oranı, uzun süren savaşla, sağlık imkânlarının yetersizliği, kötü beslenme, düşük doğum ve yüksek ölüm oranları yüzünden Avrupa’dakine paralel olarak artmadı. 1831 yılı sayımında Anadolu’nun nüfusu yaklaşık 7-7,5 ‘ten, 1844’te 10-10,5’e, 1874’te 12, ve 1927 sayımında ancak 13.648’ milyona yükseldi¹⁴. İşte bu tablodan dolayı Millî Mücadele yıllarından itibaren Türkiye’de nüfusu artırabilmek için çeşitli arayışlara girildi.

¹¹ Bu dönemde Avrupa’nın nüfusunu karşılaştırmalı olarak görmek için bak. *Adolphe Landry, Demografik İnkılâp*, çev. S. Sabit Aykut, Başvekâlet mat. Ankara 1938, s., 11-15; Neşet Halil, *Davamız*, Himayeyi Etfal Cemiyeti yay. Ankara 1932, s., 25.

¹² F. Neumark, ‘*Bekârlık Vergisi*’, *Barış Dünyası*, S. 5, 3 Mart 1944, s., 5.

¹³ Landry, s., 53-54.

¹⁴ Haluk Cillov, ‘*Türkiye Nüfusundaki Gelişmeler ve Bu Gelişmeye Etkin Olan Amiller*’, *Hacettepe Sosyal Beşeri ve Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1-2, Mart-Ekim 1974, s., 3-4; Daha geniş bilgi için bak. Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı*, TTK yay.

A - 1923-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Nüfusu Arttırmak İçin Başvurulan Yöntemler

a - Konu İle İlgili Görüşler

I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele sürecinde ağır insan kayıpları yaşayan Türkiye’de I. TBMM döneminden itibaren nüfusu artırma politikaları gündeme getirildi¹⁵. Birinci Meclisin ilk aylarından itibaren tartışmaya başlanan nüfusu artırmanın önemini savaşın bitiminden hemen sonra I Mart 1923’te TBMM’nin dördüncü toplanma yılını açarken Atatürk şöyle dile getirmişti: ‘Efendiler! Nüfus meselesi bir memleketin en önemli hayatı konularındandır. İdari, askerî, malî ve ekonomik konularda ülke nüfusunun gerçek sayısını bilmek ne kadar gerekli ise her yıl yapılacak istatistiklerle nüfusun artma ve azalma oranı anlaşılmalıdır. Nüfus artışının devamı ve azalma sebeplerinin ortadan kaldırılması için önlem alınmasının mümkün olmayacağı ortadadır. Bunun için yeniden nüfus sayımı yapılmasına çok acele ve kaçınılmaz bir gereklilik vardır’¹⁶.

Atatürk, İstanbul gazetecileri ile İzmit Kasrı’nda 16-17 Ocak 1923’te yaptığı mülakatta da nüfusun artırılması konusunu gündeme getirdi. ‘Hakikaten memleketin nüfusu şayanı teessüs bir derecededir. Efendiler bu memleket Almanya’nın iki katıdır. Almanya’da 70 milyon nüfus vardır. Zannederim ki bütün Anadolu halkı 8 milyonu geçmez’¹⁷, dedikten sonra nüfusun savaş ve hastalıklardan dolayı hızla azalmış olduğunu belirterek sözlerini şöyle sürdürdü: ‘Şimdi biz bunu telafi etmek

Ankara 1943, s., 215; Mustafa Mumcuoğlu, *Genel Nüfus Sayımı Dolayısı ile Nüfus Meselesi ve Nüfus Sayımı Hakkında Fikirler*, Ankara 1941, s.i 165; Tefik Güran (haz), *Osmanlı Devletinin İlk İstatistik Yıllığı 1897*, TC Başbakanlık İstatistik Enst. Yay., Ankara 1997, s., 20.

¹⁵ Neumark, bir ülkede nüfusun artırılması gayretlerini üç temel sebebe dayandırır. ‘1- Demografik bakış. İddia ediliyor ki, özel bir verginin yüküne maruz kalınca önceleri bekâr kalmayı tercih eden bekârlar evlenmeyi tercih edecektir. Ve bu evlenmelerden çocuklar doğacaktır. Şüphesiz erişilmek istenen asıl gaye budur. Çünkü nüfusun tabii artışının en geçerli ve tercih edilen yolu budur. 2- Konunun ikinci gerekçesi sosyal bir mahiyet arz eder. Evli olan ve çocuk sahibi olan şahısların ekonomik durumları bekâr olanlara göre daha zordur. Bunun neticesi olarak bu iki mükellef sınıf arasındaki vergi verme kabiliyeti farkını telafi edebilmek için bekârlar özel surette vergilendirilmelidir. 3- Bekârlık vergisi lehinde ileri sürülen üçüncü delil de maliye ile ilgilidir. Hazinesinin yeni gelir kaynaklarına ihtiyacı vardır ve sözü geçen vergi bu gaye ile göz önünde tutulmaktadır’. Neumark, ‘*Bekârlık Vergisi*’, *Barış Dünyası*, S. 4, 25 Şubat 1944, s., 7.

¹⁶ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi yay. Ankara 1989, s., 305.

¹⁷ Arı İnan (haz), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları*, TTK yay., Ankara 1982, s., 53-54.

*istiyoruz. Telifi etmek için şüphe yok ki herkesçe malum olduğu gibi sıhhi ve içtimai tedbirler almak lazım gelir*¹⁸.

Atatürk, nüfus azlığını gidermek için yurt dışındaki Türklerin de Türkiye'ye getirilmesine çalıştı. Ve bu konudaki görüşlerini de şöyle açıkladı: *'Aynı zamanda millî hudutlarımız dışında kalan aynı ırk ve aynı harstan olan unsurları da getirmek ve onları da müreffeh bir halde yaşatarak nüfusumuzu teyit etmek lazımdır ki buna da tevessül olunacaktır. Eğer Rusya'daki Türkleri de getirmek mümkün olursa, oradan da getireceğiz. Fakat bence Makedonya'dan, Batı Trakya'dan kâmilten Türkleri buraya nakletmek lazımdır*¹⁹.

Atatürk, yurt dışından gelecek soydaşlarımızın iskânı için de I Kasım 1928'de TBMM'nin üçüncü dönem ikinci toplanma yılını açarken *'Ana vatana kavuşan mübadil vatandaşların iskânı ve mülk edinebilmeleri için azami gayret sarfi için hükümetçe tedbirler almak gereklidir'* demişti²⁰. Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından sonra I Mart 1924'te TBMM'nin ikinci dönem birinci toplanma yılını açarken de nüfusun artırılmasının devlet politikası olarak benimsendiğini ve bu konuda gerekli önlemlerin alınacağını şöyle açıklamıştı: *'Nüfusumuzu koruma ve çoğaltma gayesini önemle belirtelim. Genel sağlık için kural olarak göz önünde bulundurulacak önlemler sürekli olarak genişletilmelidir. Verimli ve üretken Türk milleti sürekli fenni sağlıklı şartlara sahip olunca Türk vatanını hızla dolduracak ve şenlendirecek kuvvete sahip olacağına kimsenin şüphesi yoktur*²¹.

Atatürk sağlık alanında yapılan reformlarla nüfusun arttırılabileceği düşüncesi ile I Kasım 1926'da TBMM'nin ikinci dönem dördüncü toplanma yılının açılışında bu sahada yapılan çalışmaları şöyle ifade etmişti: *'Muhterem efendiler, halkın hayat ve sıhhati konusunda üç yıldan beri belirgin bir program dâhilinde ve bütçemizin elverdiği oranda devam eden çalışmalar sürdürülmektedir. Ülkemizin çeşitli bölgelerinde sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele kurumları geliştirilmiştir. Sağlık çalışmalarında aldığımız neticeler olumlu ve sevindiricidir. Sağlık ve sosyal işlerin çeşitli bölümleri ile ilgili ve Meclisin gündeminde bulunan kanun tasarısının kabulü sağlık ve sosyal alanda yeni gelişmeler sağlayacaktır*²².

Atatürk'ün nüfusu arttırma temennileri o dönemin tek siyasi partisi olan CHP'nin de gündemine girmiş ve konu 9-16 Mayıs 1935'te yapılan CHP dördüncü büyük kurultayında aynı zamanda İçişleri Bakanı da olan Şükrü Kaya tarafından şu

¹⁸ İnan, s., 53-54.

¹⁹ İnan, s., 54.

²⁰ *Söylev ve Demeçler*, C. I, s., 374.

²¹ *Söylev ve Demeçler*, C. I, s., 346-347.

²² *Söylev ve Demeçler*, C. I, s., 365.

şekilde dile getirilmişti²³. ‘ *En büyük felaket de nüfus kıtlığına uğramaktır. Bizim memlekette nüfus durumu bugün muhtelif sebepler dolayısıyla layık olduğu ve lazım geldiği derecede değildir. Orta Anadolu’nun nüfusu bu memleketin şark ve garp hudutlarının bekçisi gibidir. Her şeyden evvel nüfusumuzun artması lazımdır*’. Nüfusumuzun ne kadar artması gerektiği de şu şekilde açıklanır. ‘ *Bizim memleketimizin nüfusunun kilometre kareye düşen insan sayısına göre 50 ve 100’e çıkmaması için hiçbir sebep yoktur. En çok nüfusu büyütecek şey yerli halkın çoğalmasındır. Yapılan tecrübelerle göre 25 senede bir yerli halk double yani iki kat olabilir. 100 sene sonra da dört misli olabilir. Şimdiki nüfusumuzu 18 milyon kabul edersek demek ki 100 sene sonra 60-70 milyon olacaktır ve buna layıktır*’²⁴.

O dönemde Atatürk, bu düşünceye sevk eden sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde önemli sayıda erkek nüfusu kaybı yaşanmış olması ve bu açığı kapatma endişesi.

b) Başta İtalya olmak üzere Rusya, Fransa, Almanya gibi batılı ülkelerin nüfusu arttırma lehinde güçlü kampanyalar sürdürmeleri.

c) Osmanlı Devleti’nin son döneminde artan savaşlar ve sağlık alanında yeterli yatırımın yapılamamasından dolayı ölüm oranlarının çok armış olması²⁵.

d) Savaş ve isyanların etkisinden bir türlü kurtulamayan Türkiye’nin nüfusunu arttırma yöntemiyle ülkenin askerî ve siyasi alanda güç kazanacağı düşüncesi.

e) Artacak nüfusla Türkiye’de henüz işletilmeyen doğal kaynakların işletilebileceği ve Türkiye’nin dünyada hatırı sayılır bir ekonomik güç olacağına inanılması. Başka bir ifade ile nüfusu belirli bir seviyeye getirmeden sosyal ve siyasi ihtiyaçlarımızı istediğimiz oranda kolaylıkla temin edemeyeceğimiz endişesi²⁶.

b - Nüfusu Arttırmak İçin Yapılan Yasal Düzenlemeler

Atatürk ve yönetici kadrosu bu beklentileri doğrultusunda 1926’dan itibaren nüfusu arttırmak için doğrudan ya da dolaylı olarak birçok düzenlemeler yaptılar. Yapılan yasal düzenlemelerin belli başlı olanlarını şu şekilde sıralamak mümkün-

²³ CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, 9-16 Mayıs 1935, Ulus mat., Ankara 1935, s., 143-144.

²⁴ CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, s., 143.

²⁵ Şükrü Kaya, ‘Osmanlı Harpleri ve Nüfus Meselesi’, *Yedi Gün*, C. 17, no, 428, 19 Mayıs 1941, s., 12-13; Şükrü Kaya, ‘Eski Harplerde Nüfus Kaybı’, *Yedi Gün*, C. 17, no. 427, s., 5.

²⁶ İbrahim Fazıl Pelin, ‘Nüfus Siyaseti ve Nüfus Sayımı’, *Belediyeler Dergisi*, Yıl 1, sayı 4-5, Eylül- İlk teşrin 1935, s., 3.

dür. Bunlardan ilki 18 Mart 1926 tarih ve 788 sayılı Memurin Kanununun 88. Maddesi ile belli sürelerle görev yapmış olan memurların çocuklarından ilkinin yarısı, diğer çocuklar ise ücretin üçte biri alınarak yatılı okullara kabul edilecekti. On yıl hizmet etmiş bir memurun ise bir çocuğunun parasız, diğer çocuklarının yarısı ücretle yatılı okullara kabul edileceği kararlaştırılarak memurların çocuk sahibi olmaları teşvik edildi²⁷. Çok çocuklu memurların desteklenmesi ile ilgili diğer bir yasal düzenleme de 12 Haziran 1937 tarihli ‘Çok çocuklu hâkimlere yardım paraları ile ikramiye hakkında 3253 sayılı’ kanundur²⁸. Kanunun 15. Maddesinde ‘hâkim ‘ tabirinden 2556 satılı hâkimler kanununa göre Adliye bütçesinden maaş alan bütün hâkim ve müddei umumilerle bunların yardımcıları ve sorgu hâkimleri ile vekilleri ve hâkim sınıfından sayılan memurların tamamı ifade edilmektedir. Adliye Vekâleti bütçesinden maaş almakta olan adli tabipler de bu hükme tabidirler. Kanunun I. maddesi çok çocuklu hâkimlere dağıtılacak yardım paraları ile ikramiyelerin hangi kaynaklardan temin edileceği yazılıdır. Buna göre;

a) Yılda bir defaya mahsus olmak ve Birinci kânun maaşlarından kesilmek üzere hâkimlerin senelik maaşı emsali hâsılı toplamının yüzde yarısını.

b) Adaylar da dâhil olmak üzere, malî yılın başından beri boş bulunan hâkim kadrolarından her yıl Ağustos’un ilk günü kadroların ilk aylığı,

c) Adaylardan hâkim yardımcılığına alınanlar da dâhil olduğu halde terfi eden bütün hâkimlerin ilk iki aylık zam farkları,

d) Umum hâkimlerin Şubat maaşlarından kesilecek birer lira.

Madde 2- Görevde bulunan hâkimlerden 25 yaşını doldurmuş olanların evli olanları ile 28 yaşını bitirenlerden bir, 33 yaşını bitirenlerden iki, 37 yaşını bitirmiş olanlardan üç çocuklu olanlar birinci maddenin A ve B fıkralarında yazılı mecburiyetlere tabi değildirler.

Madde 3- Birinci maddenin A, B, C fıkralarında yazılı gelirlerden toplanacak paralar 28 yaşını bitirip de birden, 30 yaşını bitirmiş olup da ikiden, 37 yaşını bitirmiş olup da üçten ve 42 yaşını bitirmiş bulunanlardan dörtten fazla çocuğu olanlara fazla çocukların sayısına göre dağıtılır. Bu maddenin uygulanmasında 21 yaşını bitirmiş çocuklar hesaba katılmaz. Ancak 21 yaşını doldurmuş olsalar bile eğitile-

²⁷ *T C Sicilli Kavanini*, C. 2, 21 Teşrini sanı 1341 (1925) - 10 Haziran 1926, İstanbul 1926, s., 456.

²⁸ *T C Sicilli Kavanini*, C., 18, İstanbul 1938, s., 649-650; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, C., 19, İ., 75, 12/06/1937, s., 27; Avni Göktürk, ‘Devlet Hizmetleri ve Maaşlar’, *Millet*, S., 2, Haziran 1942.

rini sürdürmekte olan çocukların eğitimleri süresince yardımdan faydalanmalarına imkân tanınmıştır.

Madde 4- Birinci maddenin D fıkrasına göre toplanan paralar en çok çocuklu olan üç hâkime üçüncü madde gereğince dağıtılacak paralardan ayrı olarak çocuk sayısı oranında ikramiye olarak verilir.

Madde 5- Dördüncü maddeye göre ikramiye alan hâkimlerin çocukları çoğalmış ise ikramiye aldıkları seneyi takip eden iki sene içinde dağıtılacak ikramiyeden istifade edemez.

Madde 7 - Hâkimlerin yardım alma hakkını kazandıktan sonra ölmeleri durumunda ölenin çocuklarının anne veya babasına, o da yoksa (ölmüşse) çocuklarına verilir.

Madde 9- Yardımlar her türlü vergiden muaftır.

Madde 14 - Eşlerden her ikisi de hâkim sınıfında ise her ikisinin de ayrı ayrı yardımdan faydalanacağı belirtilmektedir. Ancak çok çocuklu hâkimlere yardım parası verilmesi ile ilgili 3253 sayılı kanunun bazı maddelerinde 16 Şubat 1949 tarih ve 5337 sayılı kanunla değişiklik yapılarak 3253 sayılı kanunla toplanan paraların hukuk alanında yüksek öğrenim yapacak olan ihtiyaç sahibi çocuklara burs olarak verilmesi kararlaştırıldı. Yardıma muhtaç çocukların tespiti için de Adalet ve Millî Eğitim Bakanlıklarına yetki verildi²⁹.

Nüfusu attırma gayretleri ‘Yol Vergisi’, ‘Umumî Hıfzıssıhha Kanunu’, ‘Gelir Vergisi’, ‘Gizli Nüfusların Yazımı’, ‘Evlilik Dışı Doğan Çocukların Kayıt ve Tescili’, ‘Yurtdışından Gelecek Nüfusun Kaydı’ gibi kanunlarda daha açık şekilde görülmektedir.

Bunlardan 12 Haziran 1929 tarih ve 1525 sayılı Şose ve Köprüler Hakkındaki Kanununun (Halk arasındaki adı yol vergisidir)³⁰ 9. Maddesinde 18 yaşından 60 yaşına kadar her erkek yol mükellefiyetine tabidir. Yol mükellefiyeti, bedenen ve bizzat çalışmak istemeyenler tarafından nakit da ödenebilmektedir. Ancak bu vergiden malûliyeti sabit olan fakirler ve hayatta en az beş çocuğu bulunanlar muaf tutularak çok çocuk sahibi olan aileler teşvik edilmiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında devletin nüfusu arttırmak için en etkili yollardan biri de hiç şüphesiz sağlık alanında aldığı önlemlerdir. Yurdun her tarafında sağlık

²⁹ *T C Sicilli Kavanini*, C., 30, İstanbul 1950, s., 87-88.

³⁰ *Düstur*, C. 10, 3. Tertip, Teşrini sanı 1929-Teşrini sanı 1930, Başvekâlet mat., Ankara 1934, s., 1827-1829; *Resmî Gazete*, 2 Haziran 1929, No., 1214.

merkezlerinin, doğum ve bakım müesseselerinin açılması, doğum ve doğum sonrası anne ve çocuk sağlığının bu kurumlarda yapılması ile ülke genelinde salgın hastalıklarla mücadeleyi ön plana çıkarılmıştır³¹. Bu amaçla yapılan en önemli yasal düzenleme 6 Mayıs 1930 tarih ve 1593 sayılı ‘*Umumi Hıfzıssıhha Kanunudur*³². Kanununun 153. Maddesinde ‘Devletin resmî kurumlarında doğum yardımı ücretsizdir’ denirken 154. Maddesinde ise ‘Hükûmet ve Belediye tabipleri ile ebeleri, fakır kadınların doğurmasına ücretsiz yardıma mecbur’ kılınmaktadır. Aynı kanununun 3. Maddesinin 1, 2, 3, 4 ve 7. Bentleri ile 15. Maddesinde devletin doğumu arttırmak ve anne ile çocuk ölümlerini azaltacak tedbirleri almakla yükümlü olduğu açıkça belirtilmektedir.

Umumî Hıfzıssıhha Kanununun nüfus artışını teşvik eden en dikkat çekici maddesi 156. Maddesidir. Buna göre kanunun yayınlanmasından sonra hayatta altı veya altıdan daha fazla çocuğu olan kadınlara devletçe nakdi mükâfat verilmesi için her sene Sağlık Bakanlığı bütçesinden bir ödenek ayrılmaya başlandı. Arzu edenlere nakdi mükâfat yerine geçecek bir madalya da verilebilecekti. Bununla birlikte kanunun yayınlandığı tarihte hayatta altı ve daha fazla çocuğu olanlara da bu madalya verildi.

Aynı kanununun 152. Maddesi ile doğumu engelleyici veya çocuğu düşürmeye yardımcı olan maddelerin ithalinin yasaklanması sureti ile de nüfus artışına katkı sağlayan düzenlemeler yapılmıştı³³. Benzer düzenlemeler 1 Temmuz 1926 tarih ve 3038 sayılı Türk Ceza Kanununun bazı maddelerini değiştiren 11 Haziran 1936 tarihli kanunda da yer almıştı³⁴. Örneğin TCK’nin 468, 669, 470 ve 471. Maddelerinde ‘Kendi isteği ve hareketi ile çocuk düşüren ya da başkasına düşürten hamile kadının davranışının, buna yardımcı olanların ve aracı olanların cezalandırılacakları’ belirtilmiştir³⁵.

27 Nisan 1938 tarihli ‘*Tevzii Arazi Talimatnamesi*’ ile Hazine’ye geçmiş olan veya Rumların terk ettikleri arazilerin ihtiyaç sahibi çiftçilere dağıtılması için uygulanacak esasları belirleyen düzenlemenin dördüncü maddesinde de nüfusu arttırma

³¹ Süreyya Malkoç, ‘*Nüfus Politikamız Hakkında Düşünceler*’, *Ulus*, 24 Kasım 1944.

³² *Düstur*, C. 11, 3. Tertip, Başvekâlet mat., Ankara 1930, s., 334-335; *İdare Dergisi*, yıl 3, S. 26, Mayıs 1930, Hüsnütabiat mat., İstanbul 1930, s., 757-826.

³³ Alâettin Cemil, ‘*Kanunlarımızda Nüfusu Teşvik Eden Hükümler*’, *Belediyeler Dergisi*, yıl 6, S. 66, Şubat 1941, 13 ve 29; Aynı yazı için bak., *Tan*, 25 Şubat 1941.

³⁴ *T C Sicilli Kavanini*, C. 17, İstanbul 1937, s., 600 ve devamı: Bir örnek haber için bak. G.A. ‘*Çocuk Düşürenlere Ceza*’, *Ulus*, 25 Kasım 1945.

³⁵ Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, *Nüfus Planlaması, Kadın ve Hukuk*, TÇSV yay., Ankara 1985, s., 65-66.

politikası dikkate alınmıştır³⁶. Buna göre Arazisi müsait olan yerlerde iki nüfuslu bir aileye iyi topraklardan en az 45, en çok 90 dekar toprak verilir. İki den fazla her nüfus için bu miktara iyi topraklardan en az on, en çok 15 dekar ilave edilir ve orta kalitedeki topraklardan da en az 20, en çok 30 dekar ilave edilecekti. Bu suretle her hane için verilecek arazi kendi mevcutları ile beraber 184 dekarı geçemeyecekti. Arazı müsait olmadığı yerlerde bu miktarlar hane ve nüfus mevcuduna göre indirme gidilebilirdi³⁷.

Nüfusu arttırmak için başvuru yöntemlerinden bir diğeri de 29 Mayıs 1926 tarih ve 861 sayılı ‘*Müddeti zarfında nüfus kütüğüne yazdırılmayan doğum, ölüm, evlenme veya boşanma vakaları ile bu durumdaki kimselerin cezadan afları hakkında kanundur*’³⁸. Kanunun birinci maddesine göre ‘Her ne sebeple olursa olsun şimdiye kadar nüfus kütüklerine yazılmamış olan kimseler nüfus dairelerine başvurarak kayıtlarını yaptıracak olurlarsa bu kayıtlar için alınacak cezalar af olunur. Bu gibi kimseler askerlik işlemlerinden dolayı zorlayıcı muamele görmeyip askerlik şubeleri tarafından kendi yaşlarında bulunanların sınıflarına kayıt edilirlen denmektedir. Ancak bu kanun o günkü şartlarda yeteri kadar kamuoyuna anlatılmadığı için 9 Mart 1933 tarihinde Meclise ‘*Evlilik dışı doğan çocukların tescili ve nesep vaziyetleri hakkında bir kanun teklifi*’ sunuldu³⁹. Bu tekliften yaklaşık bir yıl sonra ülkenin nüfus varlığını belirlemek için 2576 sayılı ‘*Gizli nüfusların yazımı hakkında kanun*’ çıkarıldı⁴⁰. 14 Mayıs 1934 tarihinde de valilik ve kaymakamlıklara, kayıt işlemlerinde hâkimlerin yanı sıra bütün memurların da yardımcı olmaları talimatı verildi⁴¹.

Gizli nüfusların yazımı hakkındaki kanunun birinci maddesi ile, kanun belediyelere ve muhtarlar tebliği tarihinden itibaren bir buçuk ay içinde her aile reisi kendi evindeki veya emri altındaki, her vasi, vasiyetindeki nüfustan nüfus kütüklerine yazılmamış olanları, bunlardan evlilikleri kaydedilmemişlerin evliliklerini ve ölmüş veya kaybolmuş olup da nüfustan silinmemiş bulunanları köyde muhtar ve ihtiyar heyetine, kasaba ve şehirlerde belediyelere bildirmeye mecbur tutuldular. İkinci maddesinde de belediyelerin ya da görevlendirdikleri kişilerin kayıt süresinin bitiminden sonra en geç bir ay içinde kayıtlarla ilgili bilgileri makbuz karşılığında

³⁶ Adnan Güriz, *Türkiye’de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*, Türkiye Kalkınma Vakfı yay., Ankara 1975, s., 171.

³⁷ *T C Sicilli Kavanini*, C. 19, İstanbul 1938, s., 244-245.

³⁸ *T C Sicilli Kavanini*, C. 3, 13 Mayıs 1926-18 Haziran 1926, s., 26, *İdare* (Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle Fevkalade Nüsha) İstanbul 1933, s.,173-176.

³⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, fon kodu: 30. 18. 1.2. yer no: 34. 18. 6.

⁴⁰ *T C Sicilli Kavanini*, 1933-1934, C. 10, İstanbul 1934, s., 546-548.

⁴¹ *BCA*, fon kodu: 30..10. 0. 0. Yer no: 124., 886..3; *İdare* (Dahiliye Vekâleti Mecmuası) , S., 127, 29 Birinci teşrin 1938, s., 120-121.

kaymakamlık ve valiliklere bildirmek zorunda oldukları; Dördüncü maddede ise vaktinde nüfusa kayıt edilmeyenler, evlilikleri bildirilmeyenlerin cezalandırılacağı; Dokuzuncu madde ile de bu tür cezaların zaman aşımına uğramayacağı belirtilmektedir. Kısa süreyi kapsayan bu düzenlemeden de istenilen netice alınmadığı ve saklı nüfusla ilgili gerekli düzenlemelerin yapılamadığı düşünüldüğünden 29 Kasım 1934'te gizli nüfusların yazılımı hakkındaki kanunun süresi 1 Haziran 1935 tarihine kadar uzatıldı⁴². Ancak hükümet çeşitli yasal düzenlemelere rağmen hala konunun çözüme kavuşmadığını düşündüğünden 30 Nisan 1945 tarihinde bir kere daha 'tescil edilmeyen birleşmelerle bunlardan doğan çocukların tesciline ve gizli kalmış nüfus vakalarının cezasız olarak kaydına dair' 4727 sayılı kanunu iki yıl süre ile yeniden yürürlüğe koydu.

Kanunun 1. Maddesinde, Medeni Kanun'un yürürlüğe girdiği 4 Ekim 1926 tarihinden bu kanunun yayını tarihine kadar evlendirme memuru önünde yapılmış belgeye dayanarak birleşip karı-koca halinde yaşamış ve evlenmelerine bir engel bulunmamış olanlardan çocuk olduğu takdirde bu birleşmeler evlenme sureti ile ve bundan doğan çocuklar da nesebi sahih olarak kadın ve erkeğe izafe ile tescil edilir.

Evli bir erkekle evli olmayan bir kadının yukarıda yazıldığı gibi yaşayışından doğmuş olan çocuklar da nesebi sahih olarak kadın ve erkeğe izafe edilir. Ancak bu kadın ile erkeğin birleşmeleri evlenme sureti ile tescil edilmeyeceği belirtildikten sonra gizli nüfusların cezai yaptırımlardan çekinerek nüfus tescilinden kaçınabilecekler de düşünülerek 10. Maddede, bu kanuna göre yapılacak işlem ve tesciller, verilecek dilekçe ve ilmühaberler ve açılacak davalar her türlü harç, resim ve cezalardan muaf tutulmuştur.

Nüfusu arttırmak için başvuru yöntemlerinden biri de Balkan Savaşı ve 1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı vatandaşı olan fakat Milli Mücadele sonrasında hudutlarımızın dışında kalan soydaşların anavatana getirilmesi gayretidir. CHP 4. Büyük Kurultayında dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya konu ile ilgili şu açıklamayı yapmıştı: 'Nüfusu arttırma konusundaki bir diğer kaynağımız göçmenlerdir. Memleket haricinde son zamanlarda bırakılan Türk unsurları gerek anavatana iltihak etmek ve gerek bu memleketin sınırları içinde bir meslek tutarak yaşamak için

⁴² BCA, fon kodu: 30. 18. 1. 2; yer no: 49. 77. 4; 'Gizli nüfusların sayımı hakkındaki kanun müddetinin uzatılmasına dair kanun layihası ve Dahiliye Encümeni mazbatası (1/1129), TBMM ZC, devre 4, C. 25, içtima 4, inikat 29. Kasım 1934, s., 56-57; 1 Aralık 1934 tarihli 10. İnikat, s., s., 62-63; 3 Aralık 1934 tarih ve 11. İnikat, s., 75 ve 23 Aralık 1934 tarihli 21. İnikat, s., 293.

memleketimize gelmek arzusunu göstermektedirler. Bunların miktarı toplu olarak 1 milyon 200 bin kadardır⁴³.

Yurtdışından gelen bu nüfusun bir şekilde iskânı da gerekiyordu. Bunun için 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı iskân kanunu çıkarıldı⁴⁴. Kanunun 3. Maddesi ile Türkiye'ye yerleşmek maksadı ile ferdi ya da grup olarak gelmek isteyen ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler işbu kanun hükümlerine göre Dâhiliye Vekilliği'nin emri ile kabul olunurlar. Bunlara 'muhacir denir' tespitinden sonra 7. Maddenin A-bendinde Türk ırkından olup hükûmetten iskân yardımı istememeyi yazı ile bildiren muhacir ve mülteciler Türkiye içinde istedikleri yerde yerleşmeye serbest bırakılırlar. Hükûmetten iskân yardımı isteyenler hükûmetin göstereceği yerlere gitmeğe mecburdurlar.

7. Maddenin B-bendinde ise 'Türk ırkından olmayanlar hükûmetten yardım istemeseler bile hükûmetin göstereceği yerde yut tutmaya ve buralarda kalmaya mecburdurlar. İzinsiz başka yerlere gidenler ilk defasında yerlerine çevrilirler. Tekrarı halinde Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıkları düşürülür' denilerek bir bakıma Türk kökenli olmayanların ülke içinde göç etmelerine sıcak bakılmadığı belirtilmektedir. İskân kanununun 17. Maddesinde ise iskân edilecek aileler için durumları dikkate alınarak dağıtılacak topraklar için 'toprak tevzi cetveli' yer almaktadır⁴⁵. Buna göre iki nüfuslu bir aile için iyi topraklardan en az 30, en çok 45; orta topraklardan en az 45, en çok 60; aşağı topraktan ise en az 60, en çok 90 dekar toprak verileceği yer almaktadır. Aynı maddenin B bendinde ise ikiden fazla nüfusu olan ailelere fazla her nüfus için her grup araziden 1/3 oranında ilave yapılır.

Aynı maddenin 2. Kısımının A bendinde ise 'kasaba ve şehir civarında sulu bostan yerleri ile yetişkin bağ ve verimli narenciye bahçesi, zeytinlik, dutluk, fidanlık ve her nevi meyve bahçesinden en az 6, en fazla 15 dekar arazi verilecektir. B bendine göre de 'ikiden fazla nüfusu olan ailelere her fazla nüfus için iki dekar arttırılacaktır'. Görüldüğü gibi 2510 sayılı İskân Kanunu'nun ilgili maddeleri ile Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra devlet ülke nüfusunu attırabilmek için yurtdışından Türkiye'ye gelmek isteyenlerin göç etmesini kolaylaştırmıştır. Ülke ekonomisinin tarıma bağlı olmasının bir gereği olarak da göçmenlere toprak dağıtılırken nüfus faktörünün göz önünde tutulması ve çok nüfuslu ailelere daha çok toprak verilmesi, yurtdışından Türkiye'ye daha çok nüfusun getirilmesine yönelik bir girişimdir⁴⁶. Ancak

⁴³ CHP 4. Büyük Kurultayı, 9-16 Mayıs 1935, Ulus mat., Ankara 1935, s., 143.

⁴⁴ T C, Sicilli Kavanini, C. 10. İstanbul 1934, s., 406-408.

⁴⁵ T C, Sicilli Kavanini C. 10, s.,422.

⁴⁶ Adnan Güriz, *Türkiye'de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*, Türkiye Kalkınma Vakfı yay., Ankara 1975, s., 165; *İdare (1933)* s., 138-144 ve 154-158.

bütün bu gayretlere rağmen 1923-1950 yılları arasında nüfusu arttırma politikaları beklenen sonuçları vermediği gibi, doğum oranının arttırma girişiminde de başarılı olunamadı. Aksine 1930'lu yıllarda başlatılan sanayileşme girişimi ile beraber doğum oranı azalmaya başlamıştı⁴⁷. Buna karşılık sağlık konusunda alınan önlemler ve iyileştirmeler sayesinde ölüm oranında belirgin bir azalma olmuştur. Bu yıllar arasında ölüm oranının azalması ve dış göçlerin etkisi ile yıllık nüfus artışı oranı binde 10'7 ile 21'3 arasında değişmektedir. Bu orana daha önce nüfus kaydı olmayanların kayıt içine alınması ile Hatay'ın anavatana katılması ile gelen nüfus da dâhildir. Hatay ve göçlerle gelenler çıkarıldığı zaman Türkiye'de yıllık doğal nüfus artışının beklentilerin çok altında kaldığı görülecektir⁴⁸. İşte bundan dolayıdır ki o dönemde parlamentoda görev alan bazı milletvekilleri nüfusu arttırabilmek için farklı arayışlar içine girdi. Bunlar arasında en dikkat çekici olan uygulama hiç şüphesiz 'Mecburi Evlendirme' kanun tasarılarıdır.

B - Mecburi Evlendirme (Bekârlık Vergisi) Kanun Tasarısı

Bekârlık vergisi meselesi ilk defa vatan savunması için genç nüfusa aşırı ihtiyaç duyulduğu 1920'li yıllarda gündeme geldi. TBMM bir taraftan vatani her türlü işgal, baskı kısıtlamalardan kurtarmaya çalışırken diğer taraftan da zaferden sonra Anadolu'nun sosyal ve ekonomik açıdan canlandırılması için ihtiyaç duyulan genç nüfus eksikliğine çözüm bulmaya çalışıyordu. İşte böyle bir ortamda I. Meclis'e Canik (Samsun) milletvekili olarak katılan Hamdi Bey, Türkiye'nin hiç olmazsa savaş sonrasında insan kaynağı konusunda problem yaşamaması için TBMM'nin açılışından kısa bir süre sonra 19 Ekim 1336 (1920)'de Meclise ilk '*Bekârlık kanun teklifini*' sundu⁴⁹. 23 Eylül 1336 (1920) tarihli kanun teklifi esas olarak '*25 yaşını doldurup henüz tehhül etmemiş olan (evlenmemiş) veyahut her ne suretle olursa olsun eşinden boşanarak bekâr kalan erkeklerden vergi alınmasını*' öngörüyordu. Teklif, Lâyiha Encümeninde görüşüldükten sonra genel kurula geldi. Genel kurulda Lâyiha Encümeni mazbatasını okundu. Encümen, nüfusun artırılması için tek çarenin evli olmayanların yasal yoldan evlenmeye zorlanması uygun görmedi. Fakat gayri meşru evlilik yollarının yasaklanması, her tarafta çevrenin geleneklerine göre evliliklerde mecburiyet haline gelen fazla masraftan kaçınmaları, mecburi evlilik mükellefiyetinden fakir halkın muaf tutulması gibi konuları içeren teklifin diğer maddelerini uygun görmüştü. Bununla birlikte Dâhiliye Encümenin de görüşünün

⁴⁷ Özer Sarper, *Türkiye Demografisi*, Filiz kitapevi, Ankara 1978, s.,13.

⁴⁸ Koray Başol, *Demografi-Genel ve Türkiye*, Dokuz Eylül üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi yay., İzmir 1984, s., 60-61.

⁴⁹ *TBMM ZC. Devre 1, C.5, 86. İçtima, 19. 10. 1336, 2. bs., TBMM mat., Ankara 1942, s., 85-86.*

alınmasına karar verildi. Meclis Reisinin önerisi ile oylanarak kabul edilen mazbata bazı milletvekilleri tarafından Maliye, bazıları tarafından Müdafaa-yı Milliye, bazıları tarafından da Sıhhiye Encümeni'ne gönderilmesi talebinde bulunuldu. Yapılan oylama sonucunda teklif çoğunluğunun talebi ile Müdafaa-yı Milliye Encümenine sevk edildi⁵⁰.

Teklif yasalaşmadı. Ancak o dönemde milletvekillerinin şöyle bir hakları vardı. Bir kanun teklifi reddedilirse ya da tekrar encümenlere geri gönderilirse aynı yasama yılı içinde metin itibarı ile tam benzeri bir teklif yapamazlar fakat yılının bitimi ve yenisinin başlaması ile benzer teklifler yapabilirlerdi. Nitekim bu kez Erzurum Milletvekili Salih Efendi 22 Şubat 1337'(1921)'de '*Mecburi tehhül hakkında kanun teklifini*' Meclis gündemine getirdi. Meclis Reisi'nin teklifi Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Encümenine gönderme talebi kabul görmeyerek Salih Efendi'nin ısrarı üzerine gerekçeleri ile birlikte okundu⁵¹. Teklifin gerekçesinde, savaş ve çeşitli hastalıklardan dolayı Anadolu'da nüfusun sürekli azalmakta olduğu belirtildikten sonra kanun teklifinin 1. Maddesinde Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin nüfuz mıntıkası dâhilinde isteğe bağlı evliliğin başlangıç yaşı 18, sonu 25'tir. 25 yaşını doldurup da mazeretsiz olarak evlenmeyenler mükellef tutulacakları,

2. Maddesinde de 25 yaşını doldurmakla beraber evlenmelerine engel sağlık gerekçeleri olan ve bu gerekçeleri doktor tarafından tespit edilenler için sağlıklarına kavuşacakları tarihe kadar evlilikleri erteleneceği ifade edilmektedir.

Kanun teklifinin en dikkat çekici yeri dördüncü maddesidir. Bu maddeye göre 25 yaşını doldurup da evlenmeyenler, ordu'da vatani hizmetle görevli veya bir suç dolayısıyla hapis ve kronik sağlık sebebi gibi konumda değilse, evleninceye kadar her yıl varlığı, hâsılatı ve ticari gelirinden ayırım yapmaksızın bekârlık vergisi vermek zorundadır. Vergiler zabıta kuvveti ile tahsil edilerek mahallinin belediyesi aracılığı ile Ziraat Bankalarında açılacak ilgili hesaplara yatırılacak ve toplanan paranın belli bir miktarı fakir ailelere belli oranlar dâhilinde ikramiye olarak dağıtılacaktı.

Teklifin 6. ve 8. maddelerinde ise evlenme teşvik edilmektedir. 6. maddede 25 yaşını doldurup da evlenmeyenler, dördüncü maddede belirtilen cezadan başka hiçbir sebep ve bahane ile devletteki genel hizmetten ve millet tarafından seçilmiş heyetlerde görev alamazlar. Görev yapmakta olanlar da evlenecekleri zamana kadar müstafî sayılır derken, 8. maddede 25 yaşına gelinceye kadar evlenmiş olup da em-

⁵⁰ Age., s., 86.

⁵¹ TBMM ZC., devre 1, C. 8, içtima 1, 155. inikat, 22 Şubat 1337 (1921), 2. bs., TBMM mat., Ankara 1945, s., 358-361.

salleri ile silâh altına alınanlar, hali hazır orduda talim ve terbiye görmek üzere asker olanlar 1,5 yıl askerlik görevi ile mükelleftir. Askerlik çağına geldikten sonra evlenenler veya evlenmeyenler üç yıl askerlik yapmakla yükümlüdürler denerek evlilere daha kısa süreli askerlik yapma avantajı sağlanmaktadır. Teklifin 12. maddesi ise çok çocuklu ailelerle ilgilidir. Bu maddeye göre 25 yaş yaşından önce evlenip de en az üç çocuğu olanlardan ikisi, beş çocuğu olanlardan üçü, hükûmetin yatılı okullarına ücretsiz kabul edilir. Beşten fazla çocuğu olanların ikisi müstesna olmak üzere geri kalanlarına köylü ise yıllık bin, şehirli ise yıllık iki bin kuruş genel mallardan on üçer yaşına kadar, ayrıca iâşe bedeli verilir. Dörtten fazla erkek çocuğu doğuran kadınlara bir defaya mahsus olmak üzere üç bin kuruş ikramiye verilir denerek evlenip çok çocuk sahibi olanlara ekonomik ve sosyal destek verileceği ifade edilmektedir.

17 maddeden oluşan teklif o gün için Meclis Başkanlığına vekâlet eden Hasan Fehmi Bey tarafından Muaveneti Milliye encümenine havale edilmek istendi. Ancak ‘gürültüler ve reye koyunuz’ ısrarları üzerine Meclis Reisi ‘Heyet-i Celileniz aciliyet addederse ruznameye alırız ve müzakere ederiz’ dedi ve Layiha Encümeni mazbatasını okuttu. Layiha Encümeni adına Sinop Milletvekili Mehmet Şerif, Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı ve Kangırı (Çankırı) Milletvekili Neşet Nazım imzasını taşıyan mazbata okundu. Mazbatada şu ifadeler yer alıyordu: ‘*Millî Hükûmetin nüfuzu dâhilinde yaşayan bilcümle bekârların mecburen tehhülleri lüzumuna ve saire dair Erzurum Milletvekili Salih Efendi’nin encümenimize havale edilen 17 maddelik kanun teklifi ve gerekçeleri mütalaa ve tetkik edilerek nüfusu arttırmak hayat ve milletin sağlığının temini noktasından fevkalade önemli ve görüşülmeye değerdir*’.

Bazı milletvekillerinin ret, bazılarının ise görüşülmeye değer gördüğü teklif hakkında Kastamonu Milletvekili Dr. Suat Bey, aynı konuda daha önce de Canık Milletvekili Hamdi Bey’in teklifinin de bulunduğunu hatırlatarak Hamdi Bey’in teklifi için ‘Bu kanun teklifi usulen Layiha Encümenine gitti. Orada müzakere ediliyor. Şimdi o müzakere edilip Heyeti Aliye gelmeden evvel bu teklif de müzakere konusu olursa yarın öbürü geldiğinde çelişki olmaz mı?’ diyerek iki teklifin birleştirilmesi önerisinde bulundu.

Bu açıklamadan sonra Reis teklifin görüşülüp görüşülmemesi önerisini oylamaya koydu ve teklifin görüşülmesi önerisi ret edildi.

Ancak bekârlık vergisi konusu Türkiye’nin hem askerî hem de ekonomik açıdan zorluklarla karşılaştığı her dönemde sürekli gündeme gelmeye devam etti. Nitekim 1929 Dünya iktisadi buhranının dalga dalga tüm dünyaya yayılmaya başla-

ması ile birlikte dönemin hükûmeti de buhranı en az hasarla atlatabilmek için hazineye gelir getirebilecek birçok vergi kalemini uygulamaya koydu. İşte hükûmetin ek vergileri yoğun olarak gündeme getirdiği dönemde bu kez Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey 18 Mart 1929'da Meclise '*Bekârlık vergisi alınması hakkında kanun teklifi*' sundu⁵².

Süleyman Sırrı Bey'in teklifi 20-35 yaşları arasında olup resmî bir daireden maaş alan tüm bekâr kadınlar, ödedikleri verginin bir misli bekârlık vergisi olarak vermelerini ve bu şekilde elde edilecek gelirin fazla çocuk sahibi olan ailelere verilmesini öngörüyordu.

Teklif meclis genel kurulunda görüşülmeye açılmadan Maliye ve Bütçe Encümenine sevk edildi. Ama teklif konu oyunun gündeminde geniş yankı buldu. Konuya açıklık getirmek ve halkı aydınlatmak için Akşam, Cumhuriyet ve Vakit Gazeteleri bu kanun teklifi etrafında anketler düzenleyerek milletvekillerinin, aydınların ve halkın konu hakkındaki görüşlerini yansıtmaya çalıştılar. Ankete katılanların bir kısmı teklifi önemli bulurken diğer bir kısmı teklifin yasallaşması durumunda bile beklenen sonuçların alınmayacağını ortaya koydu.

a - Bekârlık Vergisi Kanun Teklifi İle İlgili Gazeteler Tarafından Düzenlenen Anketler

Anketlerin hemen tamamında Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'in TBMM'ye verdiği teklifin büyük bir ilgi uyandırdığı belirtildikten sonra vergi teklifinin özellikle evli milletvekilleri tarafından olumlu karşıladığını ifade ediliyordu⁵³. Akşam gazetesinin 30 Nisan 1929 tarihli nüshasında ise Süleyman Sırrı Bey'in teklifinin Encümendeki görüşmelerinden bahsedilirken '*Meclis Maliye Encümeni bekârlık vergisi teklifinin tetkikine devam etmektedir*' dedikten sonra Encümenin, Hükûmetten hemen her gün bu verginin İtalya'daki uygulaması ve elde edilen sonuçları hakkında bilgi aldığını yazdı⁵⁴. Vergi teklifine bekâr milletvekillerinin bakışını dile getiren Osman zade Hamdi Bey görüşlerini şu şekilde dile getirmişti: '*İn-*

⁵² TBMM ZC. Devre 3, C. 9, içtima 2, 41. Oturum, 18 Mart 1929; '*Bekârlık Vergisi Hakkında Meclise Bir Layiha Verildi*', *Cumhuriyet*, 19 Mart 1929; '*Bekârlar Bir Misli Fazla Vergi Versinler*' *Vakit*, 19 Mart 1929; '*Bekârlık Vergisi İçin Meclise Bir Kanun Teklif Edildi*', *İkdam* 19 Mart 1929.

⁵³ '*Bekârlardan Vergi Alınması*', *Akşam*, 22 Mart 1929; '*Gene Bekârlık Vergisi-Evliler Vergi Nispetini Pek Az Buluyor*', *Akşam*, 23 Mart 1929. Gazete anketinin sonucunda bu fikre varmış olsa da meclis tutanakları bu fikri doğrulamamaktadır.

⁵⁴ *Akşam*, 30 Nisan 1929.

san ailesinin mutlak refahını temin edebilmelidir. Bu kudrete haiz olmayanlar evlenmemelidirler⁵⁵.

Kadınlar Birliği Reisi Latife Hanım, Osman Hamdi Bey'in fikirlerine katılmaz ve şu karşı görüşü ileri sürer: 'Biz bekârlardan vergi alınmasına taraftarız. Ben vergi oranını az bile buluyorum. Vergi miktarı katlanılamayacak miktarda olmalıdır ki bekârlar evlenmeğe mecbur olsun. Osman Hamdi Bey mebustur. Evlenmek keyfiyeti kendileri için bir mesele teşkil etmemelidir. İlle de evlenmeyecekse ulviyet ve sevimli mazhariyetini tatmadan devam edecekleri evlenme işine karışmamaları daha doğru olur⁵⁶.

Konu hakkında görüş belirten bir başka bayan, dış tabibi Muammer Azmi Hanım ise bekârlara vergi konulmasını pek uygun bulmaz. Gerekçelerini de şöyle açıklar: 'Bekârlara vergi konması konusu bekâr kalmaya karar vermiş erkekler üzerinde hiçbir tesir yapmayacağı gibi böyle bir konuyu siper ve gerekçe göstererek evlenecek kimseleri de cemiyete faydasız ve hasta çocuklar yetiştirmeye sevk eder⁵⁷.

Yapılan anketlerde Muammer Azmi Hanımı doğrulayan çok sayıda görüş vardır. Örneğin Cumhuriyet gazetesi adına araştırma yapan Bilâl Bey'in sorusunu dönemin ünlü bekârlarından Atıf Bey şöyle cevaplar 'Eğer yeni çıkan kanun (tasarı) bekârlardan vergi alacaksa kemali memnuniyetle, hatta icap ederse ceketimi de satmak suretiyle vergi öderim fakat evlenmem⁵⁸.

Akşam gazetesinin anketine katılan Dr. Remzi Bey ise vergiye taraftardı. 'Bekârlık vergisi konulmasına taraftarım. Yalnız doğrudan doğruya bu vergi konusu ile evlenmenin artacağını zannetmem. Fakat burada böyle bir verginin ruhi tesirlerini unutmamalı⁵⁹. Aynı soruya Kadri Reşit Paşa 'Bekârlık vergisinin evlenmeye tesir edeceğini zannetmem. Bir adam bekârlıkta devam etmeğe niyet ederse vergi tesiriyle de evlenmez. Hükümet pek aşırı miktarda vergi de isteyemez. Fazla miktarda vergi konsa bile gene tesiri yoktur. Avrupa'da da tecrübe ettiler' cevabını verirken⁶⁰; Göz hastalıkları uzmanı Niyazi İsmet Bey 'Ben memlekette evlilerin çoğalmasını can ve gönülden isterim. Ancak bekârlardan vergi alınmakla evliliklerin

⁵⁵ Cumhuriyet, 23 Mart 1929.

⁵⁶ Cumhuriyet, 25 Mart 1929.

⁵⁷ Akşam, 4 Nisan 1929.

⁵⁸ Cumhuriyet, 23 Mart 1929.

⁵⁹ Akşam, 31 Mart 1929.

⁶⁰ Akşam, 25 Mart 1929.

çoğalacağını zannetmiyorum' diyerek böyle bir verginin komasını faydalı görmemektedir⁶¹.

Vergi konmasını uygun bulmayanlardan biri de Operatör Burhanettin Bey'dir. Ona göre *'Esasen iktisadi bir sebepten, yani senede birkaç kuruş vergiden kurtulayım diyen ve bunun için evlenmek gibi büyük bir meseleye karar veren erkek vatana nasıl faydalı çocuklar yetiştirebilir? Evlenmekten maksat çocuk yetiştirmektir. Bunun için ise insan hayatını müreffeh hale getirmiş olmalıdır. Bir miktar vergi vermekten çekinen ve bu sebepten dolayı evlenmeyi tercih eden bir erkek ya refah içinde yaşamıyor veya hasis demektir. Her iki sebep de aile saadetinin teminine ve çocuk yetiştirmeye engeldir*⁶².

Ankete katılıp vergiye olumsuz bakanlardan biri de Darülfünun Müderrisi Şekip Bey'dir. O görüşlerini *'Evlenmek yalnız iktisadi sebeplerden, para yüzünden olsaydı bekârlık iktisadi sebeplerle açıklanabilirdi. Fakat evlenmeğe hâkim olan yalnız iktisadi sebep olduğunu zannetmiyorum*' şeklinde açıkladı⁶³.

Akşam gazetesi gibi Vakit gazetesi de Süleyman Sırrı Bey'in kanun teklifinin ardından bekârlık vergisi ile ilgili bir müsabaka açarak konu ile ilgili halkın görüşlerini değerlendirmeye çalıştı. Gazete açılan müsabakayı halka şu ilanla duyurdu: *'Bekârlık vergisi hakkında müsabaka açıyoruz. Bundan maksat Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey'in Millet Meclisine verdiği kanunu teklifi üzerine tartışılan çeşitli fikirleri kaydetmek ve bu fikirlerden hangisinin gazetemizin okurları arasında daha fazla taraftar bulunduğunu tespit eylemektir.*

*Müsabakanın şekli şudur: Gazetemiz her gün muhtelif mesleklerle mensup ve maruf zevattan birinin bekârlık vergisi hakkındaki bakış açılarını birkaç satırla yazacaktır. Aynı günde gazetemiz bir köşesinde bir de kupon yayınlayacaktır. Okurlarımız gazetede sırasıyla verginin lehinde veya aleyhinde olarak çıkacak bakış açılarını ve kendilerini bu görüşe sevk eden gerekçeleri gazete nüshasındaki kuponun üzerine adreslerini ve imzalarını koyarak matbaamıza göndereceklerdir. Matbaamızda toplanacak kuponların ihtiva edeceği oylar bilahare tasnif olunacaktır. Neticede en fazla taraftar bulan fikre rey vermiş olanlar arasında bir kura çekilecek ve bunu kazanacak on okurumuza muhtelif hediyeler takdim edilecektir*⁶⁴.

Gazete bu şekilde bekârlık vergisi teklifi üzerinde görüşleri değerlendirmenin ötesinde konuya magazin ve yarışma havasını da kazandırdı. Gazete yaklaşık on

⁶¹ Akşam, 28 Mart 1929.

⁶² Akşam, 29 Mart 1929.

⁶³ Akşam, 9 Nisan 1929.

⁶⁴ Vakit, 30 Mart 1929.

gün kadar bu ilanı aralıksız yayınladıktan sonra 4 Nisan 1929'dan itibaren müsabakaya katılanların görüşlerini yayınlamaya başladı. Bekârlık vergisi müsabakası ile ilgili görüşleri açıklayan ilk kişi Dr. Kadri Reşit Paşa'dır⁶⁵. Reşit Paşa görüşlerini *'bekârlık vergisinin evlenmeye tesir edeceğini zannetmiyorum. Bir adam bekâr kalmaya niyet ederse vergi tesiri ile evlenmez. Fazla miktarda vergi konsa bile tesiri yoktur. Maksat memlekette nüfusu ziyadeleştirmekse daha evvel doğan çocukları ölümden vikaye (korumak) lazımdır. Memlekette kâfi miktarda çocuk doğuyor. Hâlbuki gerek köylerde gerekse şehirlerde bunların çoğu ölüyor'* şeklinde açıklayarak asıl sorunun bekârları evlendirmeye çalışmak değil fakat doğan çocukları yaşatmak gerektiğini belirtiyor.

Gazetenin 15 Nisan 1929 tarihli sayısında görüşleri yayınlanan öğretmen Nakiye Hanım da Reşit Paşa'ya benzer görüşlerinden dolayı tasarıya karşı çıkanlar tarafında yer alır⁶⁶. Ona göre bekârlık vergisi doğru bir uygulama değildir. Amaç nüfusun azlığını gidermekse bekârları evlendirmeden önce yapılacak çok şey var dedikten sonra açıklamalarını şöyle tamamladı: *'Bizde çocuk olmuyor değil, çocuk doğuyor ama yaşatılmıyor. Eğer maksat aile teşkili isi bu sefer de tasarıda bir cebir (zorlama) manası vardır ki bu da doğru değildir. Aile saadeti ihlal edilmiş olur'*.

Ankete katılan Ubeydüllah Efendi ise *'evlenmeyi mecburi hale getirmektense gençleri evlenmeye sevk edecek sebepleri oluşturmak gerekir. Bunun da başında kazanç meselesi vardır'* diyerek konuya ekonomik bir bakış açısıyla yaklaşır⁶⁷.

Dr. Şükrü Bey'de bekârlık vergisini uygun bulmayanların safında yer alır ve bekârlık vergisinin insanları evlenmeye yönlendiremeyeceğini belirtir ve *'Bir adam evlenmemeğe karar vermişse hiçbir tesir altında evlenmez'* der. İlle de bekârlardan vergi alınacaksa bunu çok çocuklu aileler yerine çocuk sağlığı ile ilgili kurumlara verilmesi gerektiğini savunur⁶⁸.

Ünlü romancılarımızdan Reşat Nuri Bey ise vergi tasarısını ilginç bir benzetme ile anlatır. *'Bekârlardan vergi istemekten maksat hazineye bir miktar gelir temin etmekse iyi. Böyle değil de bekârları evlenmeğe mecbur etmekse çocukça bir hayal olur. Sırf vergiden kurtulmak için evlenmek meselâ iyi su parası vermemek için Alemdağ'ında ev yapmağa benzer'*⁶⁹.

⁶⁵ *Vakit*, 4 Nisan 1929.

⁶⁶ *Vakit*, 5 Nisan 1929.

⁶⁷ *Vakit*, 6 Nisan 1929.

⁶⁸ *Vakit*, 7 Nisan 1929.

⁶⁹ *Vakit*, 12 Nisan 1929.

Milletvekili Tevfik Bey ise bekârlık vergisine karşı çıkararak bu tür uygulamaların daha önce pek çok farklı ülkede gündeme geldiğini ve hiçbir ciddi sonuç alınmadığını belirterek ‘*bekârlık vergisi hakkında fikrimi sordunuz. Size şunu söyleyeyim ki bekârları vergiye tabi tutmak sistemini eski bazı kanun koyucular da düşünmüşler ve tatbik etmişlerdi. I. Sezar Oktav’ın Roma’da Millet Meclislerinde kabul ettirdiği meşhur üç kanunu hatırlatmak isterim. Bütün bu tedbirlerin faydasız kaldığını tarih gösteriyor*’⁷⁰ der.

Kanun tasarısına en şiddetli tepkiyi gösterenlerden biri ise Nizamettin Nazif Bey’dir. Nazif Bey tepkisini dile getirirken ‘*Ezkaza bu garibe (tasarı) kanunlaşırsa iddia edildiği gibi devlet hazinesine kaynağı bereketli bir nehir fışkıracak değildir. Memlekette koca sahibi olmak için izdivaç kapısına başvurmuş kadınların sayısı az değildir. Bekârlık vergisi gibi bir afet karşısında başıboş kadın ve erkek sürülerinin müttehit bir cephe teşkil etmeleri kadar tabii ne olabilir. Bundan doğacak netice şudur. Muvazaalı (anlaşmalı) evlenmeler, yani yeni bir yalancılar ve riyakârlar sürüsü. Size bir nasihat vereyim: Dostlarınıza dost, düşmanlarınıza düşman kalmak istiyorsanız hayatta muvaffak olmak, yükselmek, büyük adam, sanatkâr, müspet iş adamı olmak istiyorsanız evlenmeyiniz. Değil üç beş kuruş vergi, bütün kazancınızı, arsalarınızı veriniz ama yine de evlenmeyiniz. Evlenmek demek gemi direğinde oturmak demektir. Evlenenlere merhamet edelim, bekârların keyfine dokunmayalım*’⁷¹.

Ankete katılanlar arasında bekârlık vergisine olumlu bakanların sayısı oldukça azdır. Onlardan biri olan Gümrük Başmüdürü Hakki Bey; ‘*Bekârlardan vergi almak doğru bir fikirdir. Bu fikir mutlaka tatbik edilmelidir. Yalnız alınacak paralar memlekette aç ve kimsesiz çocukların yaşatılmalarına tahsis edilmelidir. Vergi bu surette hem evliliği teşvik edecek hem de bakılamayan çocukları ölümden kurtaracaktır*’⁷² diyerek verginin gerekli olduğunu belirtir.

Bekârlık vergisine taraftar olduğunu söyleyen Liman Şirketi Müdürü ise konu ile ilgili şunları söyler: ‘*Bekârlık gayri tabiliktir. Bekâr kalanlar iki kısımdır. Ya iktisadi zaruretler dolayısıyla evlenmeye maddeten imkân bulamayanlar yahut da bekârlığı daha iyi bulanlardır. İkincilere gelince; hali vakti ve sağlığı yerinde olup evlenmeyenlerin mümkün olduğu kadar ağır bir vergiye tabi tutulmaları taraftarıyım*’⁷³.

⁷⁰ *Vakit*, 15 Nisan 1929.

⁷¹ *Vakit*, 25 Nisan 1929.

⁷² *Vakit*, 10 Nisan 1929.

⁷³ *Vakit*, 11 Nisan 1929.

Gelişmeleri en iyi özetleyen ise Cumhuriyet Gazetesi'nin anketini değerlendiren ve bu arada kendi görüşünü de açıklayan Yunus Nadi Bey'in şu cümleleri olur. *'İşin yalnız sosyal kısmını değerlendiren ve o kısımda da yalnız bir bakış açısından hareket eden bir mebusumuz mümkünse Türkiye'de evlenmemiş kimse kalmasın diye iyi bir niyetle ve biraz da dudaklarda tebessüm bırakmak arzusu ile bekârların vergiye bağlanmasını isteyen bir kanun teklifinde bulunmuştu. Maksadın birincisinden ziyade ikincisi gerçekleşti. Gazeteler anketler açtı. Acı tatlı birtakım sözler söyledi. Meğer bizim matbuatın piri Vartan Efendinin dediği 'aşk dediğin de para ile olur' ifadesi doğruymuş. İtiraf edeyim ki Cumhuriyet'in açtığı ankette çıkan sonuç bu oldu. İzdivaç vergi ile falan çoğaltılamaz. Hayat pahalılığına bir çare bulunursa o zaman sorun kendiliğinden çözülür. Çünkü kazançla evlenme ve nüfus oranları arasında çok yakın bir ilişki var. Halkın kazancı çok ve düzenli olursa evlenme oranı da artar. Nüfus kendiliğinden çoğalır'*⁷⁴.

Görüldüğü gibi üç gazetenin yapmış olduğu ankete katılanların çoğu bekârlık vergisiyle ilgili olumsuz fikir beyan etmektedir. Anketlerdeki olumsuz yaklaşımlara karşılık Süleyman Sırrı Bey teklifinin mecliste kabul edileceğine inanıyordu. Nitekim İkdâm gazetesi yazarlarından Süreyya Bey'in kendisine yönelttiği *'Ekseriyet teklif ettiğiniz verginin aleyhindedir, kanunu çıkarabilecek misiniz'* şeklindeki sorusuna şu cevabı verir: *'Teklif aleyhinde olanlar bekârlardır. Evliler ise taraftardır. Mebusların çoğu evlidir. Onun için teklifim kabul edilecektir'* der⁷⁵.

Ancak ilk andan itibaren teklifin ele alındığı Maliye Encümeni'nde oluşan genel kanaat teklifin kabul edilmeyeceği yönündeydi. Encümen üyelerinin çoğu çalışanlara verilen maaşların yetersiz olduğunu, bu itibarla çalışanlara ilave vergiler yüklemenin adil olmadığı düşüncesindedir⁷⁶. Bununla birlikte Maliye Encümeni teklifi çok yönlü olarak araştırdı. Özellikle İtalya'da uygulanmakta olan bekârlık vergisinin etkilerini ve sonuçlarını inceledi⁷⁷. Vergi hakkında Sağlık, İktisat ve Maliye Bakanlıklarının görüşleri de alındıktan sonra Süleyman Sırrı Bey'in teklifi reddedildi.

Vergi tasarısı ile ilgili görüşmeleri yakından izleyen İkdâm gazetesi kanun teklifinin reddedilmesinin gerekçelerini Encümenin mazbata kâtibi Gaziantep Milletvekili Remzi Bey'den aldığı bilgiler doğrultusunda şöyle nakletti: *'Encümen evlenmeyi vergi ile teşvik etmeyi uygun bulmadı. Evlenmenin getireceği ilave yük bizim*

⁷⁴ Cumhuriyet, 29 Mart 1929.

⁷⁵ Süreyya, *Ankara Mektubu*, İkdâm, 19 Nisan 1929.

⁷⁶ İkdâm, 26 Mart 1929.

⁷⁷ İkdâm, 29 Nisan 1929.

çalışmamıza göre verginin sağlayacağı faydadan daha ağırdır. Bunun için Süleyman Sırrı Bey'in teklifi reddedilmiştir.

Bu teklifin çok çocuklu ailelere yardıma ait olan ikinci kısmına gelince, bu hususu üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olarak telakki ettik. Encümenin araştırmaları neticesinde vergiye karşı olan bazı aydınların görüşlerine paralel olarak Türkiye'de nüfusun sağlayacak kadar çocuğun dünyaya geldiğini tespit ettik. Asil meselenin doğan çocukların yaşatılması ile ilgili olduğunu, bu itibarla çocuğu çok olan ailelere başta sağlık olmak üzere yardım için çareler aranmasına kanaat getirdik⁷⁸.

Bu açıklama gazetelerin yaptığı anketlere katılanların sıklıkla gündeme getirdikleri nüfusu arttırmak için doğum oranının yeterli olduğu, ancak doğan çocukları yaşatmak için gayret gösterilmesi gerektiği fikrinin hükümet tarafından da paylaşıldığını göstermektedir.

b - Süleyman Sırrı Bey Vergiden Vazgeçmiyor

Tasarının reddedilmesine rağmen bekârlık vergisi mücadelesinden hiç vazgeçilmedi. Nitekim 20 Nisan 1930'da bu kez Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Bey, Mecliste Hıfzıssıhha kanunu görüşülürken en az 6 çocuğu olan kadınlara ikramiye veya mükâfat verilmesi hakkındaki madde için söz alarak 'Mademki böyle kadınlara mükâfat verilmek isteniyor, buna karşılık olmak üzere bekârlardan da vergi almak lazımdır' dedi⁷⁹. Bu şekilde Hıfzıssıhha kanunu görüşülürken nüfusu arttırma konusu ile beraber bekârlık vergisi konusu yeniden tartışmaya açıldı. Yunus Nadi konu ile ilgili görüşlerini açıklarken 'Her memlekette nüfus büyük bir sosyal meseleyi teşkil eder. Bu mesele bizde daha belli başlı büyük meselelerden biridir. Bizde nüfus henüz sosyal bir mesele yapılmış değildir. O yolda ufak tefek adımlar atmışsak da henüz meseleyi külliyyet itibarıyla kavrayamadık. Yalnız biliyoruz ki mesele çok hizmet isteyen karışık ve büyük bir konudur. Bütün şartları göz önünde tutarak bir çiftin hiç olmazsa on çocuk sahibi olabileceklerine hükmedebiliriz. Burada iktisadi ve sosyal şartlara sıra gelir. İşte asgarinin asgarisi olan bu on çocuğu yapmak ve yaşatmak lazımdır. Meselenin anahtarı buradadır. Eğer bu mesele hallolunursa bir nesilde Türk nüfusunun hiç olmazsa iki, üç misline çıkarmak mümkün olacaktır⁸⁰ dedi.

Dönemin bir diğer önemli yazarı Alâeddin Cemil de Yunus Nadi'nin görüşlerine şu yazısıyla destek verdi. Koca Anadolu'da kilometreye ancak 18 kişi düştüğünü

⁷⁸ *İkdam*, 9 Mayıs 1929.

⁷⁹ *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1930.

⁸⁰ Yunus Nadi, 'Nüfus Nasıl Çoğaltılır', *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1930.

belirten Nadi nüfusumuzun azlığından dolayı iktisadi gelişmemizin ağır olduğunu belirterek bir an önce memleketimizde nüfus meselesi ile uğraşacak millî bir cemi-yetin kurulması gerektiğini ileri sürdü⁸¹.

Gazetelerde bu ve benzeri yazıların arttığı günlerde yine Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey bir kere daha TBMM'ye 'bekârlık vergisi' kanun teklifini ver-di⁸². Bu teklif TBMM'ye verilen en kapsamlı bekârlık vergisi kanun teklifidir. Tek-lif şu maddelerden oluşmaktadır.

1- 25'ten yukarı ve 45'ten aşağı yaşta bulunan ve henüz evlenmemiş olan her erkek kazanç, arazi, müsakkafat (damı olan mülkler) ve yol vergisinin zamları dâhil bir mislini bekârlık vergisi olarak verir.

2- 20'den 35'e kadar yaşta bulunan ve bir resmî sıfatı olduğu halde devlet veya müesseseden maaş ve ücret alan kadınlar dahi bu mükellefiyete tabidir.

3- 25'ten yukarı ve 45'ten aşağı yaşta buldukları halde aile veya kocalarının vefatı dolayısıyla bekâr kalan ve çoluk çocuk, baba veya annesi olmayan erkek ve kadınlar dahi bu mükellefiyete tabidirler.

4- Asker, jandarma ve polis efradıyla maluller ve tahsilde bulunan bekârlar tah-sillerinin devamı müddetince bu vergiden muaftırlar.

5- Bu kanunla alınacak vergiler Hıfzıssıhha Kanununda belirtilen belirli sayıda çocuk sahibi olan fakir anne ve babalara tahsis olunur⁸³.

Süleyman Sırrı Bey'in teklifinde yukarıdaki maddelerin yanı sıra şu hükümler de yer almaktadır. 'Kanunî sebepler dışında kanunun şartlarını ifa etmeksizin ev-lenme belgesi veren memura bir aydan üç aya kadar hapis cezası verilir.

Evlenme vesikasını görmeden evlenenlerin dini merasimlerini yapanlar hak-kında da aynı cezalar uygulanır.

Evli olduğu halde dini merasim yaptırmak suretiyle diğer bir kadınla birleşip karı-koca hayatı yaşayan erkeklerle bu vaziyeti bildikleri halde bu şekilde evlenen kadınlara üç aydan bir seneye kadar hapis ve 30 lira ağır para cezası verilir⁸⁴ ifadeleri de yer almaktadır. Bu ifadeler Süleyman Sırrı Bey'in bekârlık vergisi ile birlikte

⁸¹ Alâeddin Cemil, 'Nüfus Meselesi', *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1930.

⁸² *TBMM ZC*. Devre 4, C. 5, içtima 1, 12. inikat, 10 Aralık 1931, TBMM mat. Ankara 1931, s., 28.

⁸³ *Hakimiyeti Milliye*, 11 Birincikânun (Aralık) 1931.

⁸⁴ 'İki Defa Evlenenler', *Cumhuriyet*, 24 Birincikânun (Aralık) 1931.

Cumhuriyet'in en önemli yasalarından biri olan Medeni Kanun'a da özenle sahip çıktığını göstermektedir.

c - Nüfusu Arttırma Tartışmalarının Yeniden Başlaması

Bununla birlikte nüfusu arttırmak için arayışlar ve tartışmalar devam etti. Nitekim devletin en yetkili isimlerinden biri olan TBMM Başkanı A. Kâzım Bey 23 Nisan 1933'te çocuk bayramı vesilesi ile yaptığı açıklamada nüfusu arttırmanın önemini şu şekilde dile getirdi: 'Türkiye'nin varlığını korumak, maddi ve manevi kuvvetleri çoğaltmak ancak çocuk meselesine layık olduğu derecede ehemmiyet vermekle mümkündür. Cihan nazarında her millet nüfusunun büyüklüğü nispetinde bir mevki sahibi addolunur. Gerçi Türkiye'nin bugünkü nüfusu hudutlarımızı her nevi saldırıya karşı müdafaa ve verimli arazilerini işlemeğe, iktisadi ihtiyaçlarımızı karşılamağa kâfidir. Fakat onu daha sağlam ve kudretli bir vaziyete getirmek mecburiyetindeyiz'⁸⁵.

Teklifin reddinden sonra Yunus Nadi Bey ise görüşlerini şöyle açıkladı: ' Ne vakit bir çocuğun milleti takviye eden insan demek olduğunu anlarsak ve ne vakit milletin her şeyden evvel nüfus demek olduğuna kanaat getirirsek o zaman cemiyet hayatımızda göze çarpan bir tekâmül merhalesi atlamış olacağız. Ayrıca insan çoğalışının ifadesi olan nüfus, şuurlu bir cemiyetin şuurlu bir vaziyeti demektir. Öyle olduğu kadar da manalıdır. Çünkü medeniyet nihayetinde bu demektir'⁸⁶.

Yunus Nadi Bey bir başka yazısında ise bekârlık vergisinin Avrupa'da da uygulandığını söyleyerek iyi planlandığı zaman verginin herkesin kabul edebileceği bir düşünce olacağını belirtir: '*Bizde senelerden beri daha ziyade alay konusu olan bekârlık vergisi Avrupa'da doğumu teşvik etmek ve çok çocuklu ailelere yardım etmek fikrine dayanır. Ne yazık ki son defa meşhur layihasıyla bazı vergi kaynakları keşif ve teklif eden Hacı Mehmet Bey bile o meyanda bekârlık vergisinin bütçeye gelir kaynağı olabileceğini düşünmüş ve bunu bütçeye yardım şeklinde ileri sürmüştü. Hâlbuki bu vergi bir irat değil bir masraf düşünülürse kabulü ammeye mazhar olabilir. Bütçeye gelir tahsis olunmaz ama bekârlık vergisi çok çocuklu ailelerin yardımına harcanarak fayda sağlanmış olur*'. Yunus Nadi, daha önce Erzurum'lu Salih Efendi'de bekârlık vergisi değiştiğini belirterek kanun teklifinin ancak çok çocuklu ailelere yardımla beraber ele alındığı zaman ciddiye alınabileceğini belirtir. Evlenmeyen adamlardan alacağımız parayı evlenip de çok çocuk yapan ailelere vereceğiz dediğimiz zaman ortaya herkesin kabul edebileceği bir fikir koymuş oluruz.

⁸⁵ A. Kâzım, 'Çocuk Meselesi', *Hakimiyeti Milliye*, 23 Nisan 1933.

⁸⁶ Yunus Nadi, 'Hayat Meselesi, Çocuk ve Nüfus', *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1934.

Aksı takdirde vergi baskısı ile evlenmeyi teşvike kâfi bir tedbir teşkil etmeyeceği ifade eder⁸⁷.

Nüfusun artırılmasını savunan diğer bir yazar da Cemal Hakki Selek'tir. Selek bir taraftan nüfusun arttırılması gerektiğini savunurken diğer taraftan da nüfus artışının teşviki için önerilerini ortaya koyar. Nüfusu arttırmak için doğumları çoğaltmak, doğanları yaşatmak, çok çocuklu aileleri korumak gibi önerilerini sıralar. Her çareye başvurarak en kısa zamanda nüfusumuzu şimdikininkin şimdilik iki, sonraları da üç, beş misline çıkarmayı kendimize amaç edinmemiz gerektiğini belirtir. Nüfusumuzu istenilen oranda arttıramazsak ekonomik kalkınmada ve ülke savunmasını yapmakta zorlanacağımızı belirterek şu tedbirleri almasını ister: *'Kalabalık ev geçindiren memurlara daha fazla maaş verilmesi ve vergi indirimlerinden faydalandırılması alınacak ilk kolay tedbirdir. Fakat bizde bunlardan ne biri ne de diğeri yapılmıştır. 6 çocuklu bir evin aile reisi sadece 4-5 liralık yol vergisinden muaf tutulmaktadır'*⁸⁸. Gazeteci Nadir Nadi de nüfusun artırılması gerektiğine inananlardan. Ancak o çoğu düşünürün aksine nüfusun arttırılması için uygulanması istenen teşvikleri ve yapılan önerileri yetersiz bulur. Sadece vergiden istisna ve mükâfat vaadi gibi maddi yöntemlerle nüfusun artacağını zannedenlerin olabileceğini fakat kendisinin bu yaklaşımları yanlış bulduğunu belirtir⁸⁹. Türkiye'nin nüfusunu çoğaltmak için bazı memleketlerde yapıldığı gibi bekârlardan vergi almak yahut da çocuksuz ailelere ceza vermek gibi yapay vasıtalara gerek olmadığını ifade ederek bekârlık vergisi taleplerini de gereksiz bulur⁹⁰. Türkiye'de yeterli oranda doğum olduğunu vurguladıktan sonra nüfusu arttırmak için doğan çocukları yaşatacak sağlık önlemlerinin alınmasının yeterli olacağını savunur⁹¹.

d - Evlenme Yaşının Aşağıya Çekilmesi

Tartışmalar yoğun bir şekilde devam ederken nüfusu arttırmak için önemli bir adım da Hükümet tarafından atıldı. Dönemin iktidarı ise bir taraftan genel kanatlar doğrultusunda doğan çocukları yaşatabilmek için önlemler alırken diğer taraftan da nüfusu arttırabilme politikalarına uygun olarak 15 Haziran 1938 tarihli TBMM oturumunda Türk Medeni Kanunu'nun 88. Maddesinde değişiklik yaparak daha önce

⁸⁷ Yunus Nadi, 'Çok Çocuklu Ailelere Yardım', *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1934.

⁸⁸ Cemal Hakki Selek, 'Memleketteki Nüfus Azlığını Nasıl Artırabiliriz', *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1935.

⁸⁹ Nadir Nadi, 'nüfus Siyasetinde Esas Tutulması Lazım Gelen Noktalar', *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1938.

⁹⁰ Nadir Nadi, 'Türkiye'de Nüfusu Arttırmak İçin Alınacak Tedbirler', *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1938.

⁹¹ Nadir Nadi, *agm.*; Benzer görüşler için bak: N. A. Küçüka, *Nüfus Meselesi*, *Ulus*, 18 Şubat 1938.

18 olan evlenme yaşını erkekler için 17'ye, kızlar için de 15'e indirdi⁹². Ciddi tartışmaların yaşandığı bu değişikliğin gerekçesi için Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu Hükûmetinin görüşlerini açıklarken, kanunu meclis gündemine getirilmeden önce üzerinde uzun süre çalıştıklarını belirtti. Bizde kanunun belirlediği evlenme yaşının erkekler için 18, kadınlar için 17 olduğunu ancak sosyal hayattaki evlenme yaşı ile kanunun öngördüğü yaş arasında üç ile beş sene gibi bir fark vardır. İnsanlar daha küçük yaşlarda evlenebilmek için bin bir hileye başvurmaktadır. Elinden gelenler ise mahkemeler aracılığıyla evlenme kararı aldirmaya çalışmaklarını ifade etti ve kendilerinin sosyal hayatla yasal düzenleme arasındaki farklılığı gidermeye çalıştıklarını açıkladı. Bunu yaparken de Avrupa ve ABD'deki en düşük evlenme yaşlarını da tetkik ettiklerini vurguladı. Diğer bazı ülkelerdeki evlenme yaşlarına da değinen Saraçoğlu, kadın için İspanya ve Portekiz'de 12; Brezilya ve Peru'da 14; Romanya, İtalya, Fransa, Norveç ve Belçika'da 15; Danimarka ve Almanya'da 16'dır. Aynı ülkelerde evlenmek için yaş haddi İspanya ve Portekiz'de 14; Brezilya Peru ve Norveç'te 16; Romanya, İtalya, Belçika ve Fransa'da 18; Danimarka'da 20; Almanya'da ise 21 olduğunu ifade etti. Bu mukayeselere bakıldığı zaman Türkiye'de öngörülen evlenme yaşının pek çok ülkedekinden bir sene üstünde olduğunu vurguladı. Esasen memleketimizde büyük çoğunluğun bu yaşların altında evlendiğini de belirterek sözlerini şu şekilde tamamladı; *'Altı, yedi ay evvel müracaat edenlere altı, yedi ay bekleyiniz, kanuni izdivaç yapınız diyelim ve böylece kanunumuzun o maddesinin tatbikattaki zorluklarını ortadan kaldıralım. Her yıl binlerce insanın mahkemelere taşınmasını önleyelim'*⁹³.

Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu'nun açıklamalarına karşı çıkan Konya Milletvekili Dr. Osman Şevki Uludağ, evlenme yaşının 17 ve 15'e çekilmesine şiddetle karşı çıkarak 15 yaşında evlenecek olan kızın ne evine ne de çocuklarına bakabilecek durumda olmadığını, 17 yaşında evlenecek erkeğin de evlilik sorumluluğunu taşıyamayacağını ifade etti⁹⁴.

Kütahya Milletvekili Besim Atalay ise evlenme yaşının aşağıya çekilmesinden yana olanlardandır. Atalay, ülkemizin genişliği dikkate alındığı zaman nüfusumuzun az olduğunu belirttikten sonra evlenme yaşı ile ilgili görüşünü dile getirdi⁹⁵. Evlenmeyi kolaylaştırmak için bir an önce evlenme yaşının aşağıya çekilmesi de dâhil olmak üzere daha birçok merasimin ortadan kaldırılması gerektiğini söyledi.

⁹² TBMM ZC., devre5, C., 26, içtima 3, 15 Haziran 1938 tarihli 76. Toplantı, s., 170-175; *'Dün Mecliste 8 Kanun Kabul Edildi'*, *Akşam; Cumhuriyet ve Son Posta*, 16 Haziran 1938.

⁹³ TBMM ZC., devre5, C., 26, içtima 3, 15 Haziran 1938 tarihli 76. Toplantı, s., 170-171.

⁹⁴ TBMM ZC., devre 5, C., 26, içtima 3, 15 Haziran 1938 tarihli 76. Toplantı, s., 172- 173.

⁹⁵ TBMM ZC., C., 26 s., 172.

İstatistiklere bakıldığı zaman her vilayette bekâr sayısı evli sayısından fazla olduğunu vurgulayarak bunun üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu belirtti. Nüfusa ihtiyacı olan bir memleketin bekârlarını kendi hallerine bırakmaması gerektiğini de belirterek evlenmeyi kolaylaştırmak için kanunlar yapılmasını istedi. İtalya'da nüfus mütemadiyen artarken bir taraftan da bekâr memur istihdam edilmemesi için kararlar alındığını gazetelerden okuduğunu söyledikten sonra evlenme yaşının aşağıya çekilmesine karşı olan Osman Şevki Uludağ'a laf atarak konuşmasını şöyle tamamladı: '*Her şey evlenme aleyhine, herkes evlenme aleyhine, memleketteki muzır anasır Türklüğün çoğalması aleyhine her gün propaganda yapılıyor. İşte size çikolatadan çıkan bir kâğıdı okuyorum. "Derdin yoksa söyleme; borcun varsa evlenme". Özetle kanun yerindedir. İhtiyaçtan doğmuştur*'⁹⁶.

Hukukçu gözü ile olaya bakan Hıfzı Veldet (Velidedeoğlu) evlenmenin kolaylaştırılmasını farklı bir bakış açısından değerlendirerek doğru olduğunu savundu. Memleketimizde evlenmenin kolaylaştırılmasını gerekli kılan sebeplerin, yalnız nüfusu arttırmak kaygısı olmadığını, bugün Medeni Kanunun tadili teşebbüsünde bu sebep ikinci planda kaldığını belirtti. Kanunda evlenmeyi kolaylaştırmak için yapılan tadilattan maksadın bazı köylerde imam duası ile yapılan kanunsuz evlenme ve gayri meşru münasebetlerin önüne geçmesi ve böylece nesep sahibi belli olmayan çocukların doğumunu önlemek ve azaltmak olduğunu ifade etti⁹⁷.

Kanunla ilgili doktor sıfatıyla görüşlerini açıklayan Sadî Irmak 'Evlenme yaşı, ahlak salabeti ve nüfus artımı davası' başlıklı yazısında kadının doğurma kabiliyetini sosyal bir takım sebepler yüzünden tehdit altında olduğunu belirttikten sonra şu istatistiği açıklar: 'Kadın 20 yaşından önce evlenirse ortalama 5.5 çocuğu; 20-25 yaşından önce evlenirse 4.1 çocuğu; 30-36 yaş arasında evlenirse 2.7; 35'inden sonra evlenirse sadece 1.3 çocuğu' olabileceğini belirtir⁹⁸.

Türk milletinin bir nüfus davasının olduğunu da altını çizen Irmak, sözlerini 'Görülüyor ki nüfus artımının birinci şekli kadın ve erkeğin erken evlenmesini temin etmektir. Şu halde erken evlenmeyi temin evlenmeyi temin için eğer bir çare varsa bunu şehir halkına tatbik etmek zorundayız' şeklinde sürdürdü ve önerilerini de şu şekilde sıraladı⁹⁹:

- 1- Devlet hizmetindeki evlilerden çok çocuklulara daha yüksek maaş vermek.
- 2- Evlilere sigorta primlerinden menfaatler temin etmek.

⁹⁶ TBMM ZC., s., 172; '*Dün Mecliste Sekiz Kanun Kabul Edildi*', Akşam, 16 Haziran 1938.

⁹⁷ Hıfzı Veldet, '*Bizde Evlenmenin Kolaylaştırılması*', Cumhuriyet, 6 Temmuz 1944.

⁹⁸ Sadî Irmak, '*Kendimize Doğru*', S. Süreyya Bükey yay., İstanbul 1943, s., 80-84.

⁹⁹ Irmak, s., 84-85.

- 3- Çeyiz parası vermek.
- 4- Bekârlardan vergi almak.
- 5- Tahsil süresini kısaltarak aydınların hayata erken atılmalarını sağlamak.
- 6- Erken evlenmeyi millî bir ideal şeklinde açıklamak.
- 7- Evlilere mesken bakımından kolaylıklar temin etmek.

e - Bekârlık Vergisi Tasarısının Yeniden Gündeme Gelmesi

İşte Meclisteki bu karar ve kamuoyundaki tartışmalardan cesaret alan Süleyman Sırrı (İçöz) Bey, II. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra bir kere daha meclise bekârlık vergisi kanun teklifini sundu. Teklifte öncekilerden farklı olarak 'askerliğini bitirmiş olan erkekler ve 17 yaşını doldurmuş kızlar vergiye tabi tutulacak; Köylüler, çocuk babası veya annesi olan dullar vergiden muaf olacak; Vergi mükellefiyeti kazancın devam ettiği müddetçe ve 45 yaşına kadar devam edecektir. Elde edilecek gelir çok çocuklu ailelere verilecektir' ifadeleri yer almaktadır¹⁰⁰. Süleyman Sırrı Bey'in bu teklifi de önce Dâhiliye, Sıhhiye ve İctimai Muavenet ile Maliye ve Bütçe Encümenlerine gönderildi ve orada genel kurula gelmeden reddedildi. Fakat yine de kamuoyunda tartışma yaratmayı başardı. Bazı yazarlar ise bekârlık vergisine alaycı bir tavırla yaklaştı. Onlardan biri olan Tan gazetesi yazarı Naci Sadullah yeniden gündeme gelen vergiyi değerlendirirken '*Bir Mebusumuz bekârlardan vergi alınmasını istemiş. Eğer bu teklif kabul olursa "Bekârlık Sultanlıktır" sözü büsbütün kıymetten düşecek. O Mebusun yaklaşımına göre böyle bir karar bekârların iki ayaklarını bir papuca sokacak ve hepsi de genç kızların huzurlarında dize gelecek. Ocağına düştüm; beni bu vergiden kurtar, kulun kölen olurum diyecek. Fakat ben böyle bir hayalin gerçekleşeceğini hiç sanmıyorum. Hem eğer böyle bir vergi de konursa bekârların, bayanların izdivaç tekliflerini kabul etmelerine büsbütün imkân kalmaz. Çünkü hükümetin bekârlardan isteyeceği vergi % 10'dan ibarettir. Hâlbuki bayanlar maaşın en az % 60'ını keserler*¹⁰¹ demişti.

Vergiye karşı olanlardan biri de Tan gazetesi yazarı Sabiha Sertel'dir. Sertel, özellikle genç kızlardan vergi alınmasını öneren Süleyman Sırrı Bey'in, bu teklifi yaparken sosyal yapımızı dikkate almayı unuttuğunu belirterek teklifi '*17 yaşını geçmiş kız çocuklarını vergiye tabi tutarken bu kızların evlenmek veya evlenmemek, iradelerine tabi bir iş midir? Bunu düşünmemiş. Bugünkü teamüllere göre bir kadın*

¹⁰⁰ TBMM ZC., devre 4, C., 10, içtima 1, 8 Nisan 1940 tarihli 37. Toplantı, s., 34.

¹⁰¹ Naci Sadullah, '*Bekârlardan En Az Yüzde On*', Tan, 8 Nisan 1940.

hiçbir zaman istediği bir erkeğe izdivaç teklif edemez. O halde evlenmek iradesine tabi olmayan bir genç kızı evlenmediği için sorumlu tutmak ve vergiye bağlamak hangi sosyal faydayı sağlayacaktır' dedikten sonra sözlerini şöyle tamamlar. 'Eğer maksat çok çocuklu ailelere gelir temini ise bunun için evli kadınlar daha elverişlidir. Eğer amaç nüfusu çoğaltmaksa bunun yolu bekârlık vergisi değil bütün nüfus siyasetini, sosyal hıfzıssıhhayı, iktisadi tedbirleri içine alan muazzam bir mesele üzerinde durmak lazım. Bekârlık vergisi ile buna çare bulmaya çalışmak iskanbil kâğıtlarından şato yapmaya benzer' diyerek eleştirdi¹⁰².

Bekârlık vergisine köşesinde yer veren Burhan Felek de verginin mantığını doğru bulmaz. Verginin savunma, yol, çöp, bina, kazanç gibi verilen hizmet ya da elde edilen gelirden alınması gerektiğini söyler ve bekârlık vergisinin bunlardan hangisinin kapsamı içinde olduğunu sorgular. *'Bekârlık vergisi bunlardan hangisine benziyor. Bekârlık için hükûmet özel bir hizmet tesis etmiş midir? Hayır. Bekârlık bir kâr mıdır? Hayır. Şu halde bekârları ayrıca vergi vermeye mecbur tutmanın gerekçesi nedir'* diyerek çocuk sayısını arttırmak için vergi tehdidi ile insanları evlendirmeye zorlamanın doğru olmadığını söyler¹⁰³.

Türkiye'de zaten nüfusun artması için yeterli sayıda çocuğun doğduğunu belirten Felek, asıl sorunun doğan çocukların yaşatılması için gerekli önlemlerin alınması ve çok çocuğu olanlara da bir miktar yardımın yapılmasının kâfi olabileceğini belirtir¹⁰⁴.

Verginin mantığını tartışanlardan biri de konu ile ilgili birçok yazısı bulunan Sefaeddin Karanakçı'dır. Karanakçı, Burhan Felek'in aksine çeşitli sebeplerden dolayı bekârlık vergisinin konulabileceğini ileri sürdü¹⁰⁵. Bununla birlikte Süleyman Sırrı Bey'in Meclis'e sunduğu kanun teklifi yasalassa bile bilhassa geliri kendisinin geçimine bile yetmeyen, bekâr odalarında, medrese köşelerinde sürünen fakir vatandaşların çoğundan istenilen neticeleri veremeyeceği ve asıl sorunun doğan çocukları yetiştirmek ve en azından çok çocuklu aileleri desteklemekten geçtiğini belirtir. Bir de eleştiri getirerek *'yol vergisi mükellefiyeti kanunu ile hâkimler kanununun yine hâkimlere sağladığı yararları istisna edecek olursak çok çocuklu ailelerimiz için hiçbir kanunumuz yoktur'* der¹⁰⁶.

¹⁰² Sabiha Zekeriya Sertel, *'Bekârlık Vergisi'*, *Tan*, 4 Nisan 1940.

¹⁰³ Burhan Felek, *'Bekârlık Vergisi'*, *Tan*, 19 Nisan 1940.

¹⁰⁴ Felek, *agm*; Felek gibi düşünenlerden biri de Ratıp Yüceuluğ'dur. Bak: Yüceuluğ, *'Türkiye Nüfusunda Üreme'*, *Ülkü*, yeni seri S., 39, 1 Mayıs 1943, s., 5-7.

¹⁰⁵ Sefaettin Karanakçı, *'Bekârlık Vergisi'*, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1940; Karanakçı, *Niçin Evlenmiyoruz'*, *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1938.

¹⁰⁶ Karanakçı, *agm*.

Bekârlık vergisine taraftar olmayan fakat nüfusun arttırılması gerektiğine inanan İ. Alâeddin Gövsa, bunun için alınması gereken tedbirleri şöyle sıralar¹⁰⁷:

1 - Çoğalma davasında, benim öteden beri kafamı kurcalayan tedbirlerden biri ‘‘çocuk vergisinin’’ konmasıdır. Bu vergi bekâr olan ve evlenmek için mazereti bulunmayan malî vaziyeti yerinde olan her erkekten alınacağı gibi çocuksuz ailelerden de tahsil edilecektir. Bu şekilde vatanına karşı borcunu çocuk yetiştirmek suretiyle ödemiş olanlar nakdi bedel vererek bu hizmeti yapmış olacak demektir. Böyle bir vergi yalnız bekârları evlenmeye ve çocuksuz aileleri çocuk yapmaya sevk etmek için değil aynı zamanda evlenmeleri teşvik etmek, doğumları ödüllendirebilmek, fazla çocuklu ailelere yardım edebilmek, doğum ve bakımevlerini çoğaltmak, koruma ve yetiştirme müesseselerini arttırmak için de lazımdır.

2- Çoğalma davası için öteden beri düşündüğüm çarelerden ikincisi, resmi ve yarı resmi bütün maaş ve ücretlerden aile ve çocuk zammını uygulamak.

3- Doğum mükâfatı ihdas etmek.

Alâeddin Gövsa gibi nüfusun arttırılması için önerilerde bulunanlardan biri de Süreyya Malkoç’tur. Malkoç’un Türk nüfusunu arttırmak için önerdiği tedbirler de şunlardır¹⁰⁸.

1 - Türk yurdunun her tarafında doğum ve bakım müesseselerinin açılması ve bilâ istisna her Türk çocuğunun buralarda doğması. Çocuk hastalıklarını geçirinceye kadar çocuk bu bakımevlerinde yetişmelidir. Nasıl ki devlet evlenmenin kendi nezareti altında yapılmasını istiyorsa onlardan meydana gelecek ve cemiyetin bünyesini teşkil edecek çocuğun da kendi sıhhat müessesesinde bir hataya kurban gitmeden doğmasını istemesi gayet tabii bir haktır.

2 - Nüfusun arttırılması konusunda takip edilecek mühim bir tedbir de geliri ihtiyaçlarına kâfi gelmeyen fakir ailelerin çocuklarına maddi yardımda bulunmaktır. Çocuğun millî üretim ve müdafaadaki önemi dolayısıyla cemiyet bu yardımı görev kabul etsin ve devamlı yapsın. Hükûmetimizin hayat pahalılığı dolayısıyla geliri ihtiyaçlarına kâfi gelmeyen ailelere gıda yardımları şükranla kayda şayandır.

3 - Mühim tedbirlerden birisi de Türk vatandaşlarına bilâ istisna daimi sağlık muayenesi altında bulundurmaktır. Bugünkü müesseselerimiz bu kapsamlı göreve hazır değildir.

¹⁰⁷ İ. Alâeddin Gövsa, *Çoğalma Davası*, *Yedi Gün*, C. 17, no. 438, 28 Temmuz 1941.

¹⁰⁸ Süreyya Malkoç, *Nüfus Politikamız Hakkında Düşünceler*, *Ulus*, 24 Kasım 1944.

4 - Türk nüfusunun artırılması siyasetinde alınacak önemli tedbirlerden biri de milleti savaş, deprem, su baskını gibi felaketlerden korumaktır.

5 - Nüfusun artırılması konusunda alınacak tedbirlerden biri de askerlik mükellefiyeti gibi her Türk vatandaşına evlenme ve çocuk yetiştirmek için sosyal ve millî görev yüklenmelidir. Nasıl ki askerliğini yapmayan devlet hizmetinde istihdam edilmiyorsa evli olmayan da bu haklardan istifade etmemelidir. Bu tedbirle iki önemli sosyal mesele kendiliğinden halledilmiş olacaktır. Birincisi evlenmeler çoğaldıkça sosyal ahlak yükselecektir. İkincisi çocuklar büyüdükçe üretim ve müdafaa kuvveti artacaktır.

Bu tartışmaların devam ettiği dönemde savaşan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de doğum oranında bir miktar azalma görüldü. İstatistik Umum Müdürlüğü bu azalmanın nedenlerini şöyle açıkladı¹⁰⁹:

- 1 - Evlenecek, çocuk yapacak çağda olan çok sayıda vatandaşın uzun müddet silâh altında kalması,
- 2 - Askerliğini tamamlayanların evlenmelerinin gecikmesi,
- 3 - Son beş yıl içinde ülkemize çok az göçmen gelmesi,
- 4 - Evlilerin verimliliğinin azalması.

Bu dönemde sadece bizim ülkemizde değil dünyanın birçok ülkesinde bekârları elbirliği ile dünya evine sokmanın çareleri arandı. Bekârları evlendirmek ve çocuk sayısını arttırma işi bazı devlet adamları için adeta millî bir görev haline geldi¹¹⁰.

Tartışmaların yeniden yoğunlaşmaya başladığı o günlerde devlet de bir taraftan nüfusu arttırmak için bazı önlemler almaya başladı¹¹¹. Öncelikle çok çocuklu ailelere yapılmakta olan fakat savaş yıllarında aksamaya başlayan yardım konusunu ele aldı. Nitekim Maliye Bakanlığı dört ve daha fazla çocuğu bulunan ailelere dördüncü çocuktan itibaren o güne kadar maktu olarak verilmekte olan 2.5 lira'nın ne şekilde ve kimlere verileceği hakkında yeni bir talimatname hazırlamaya başladı. Buna göre 19 yaşını bitiren erkek ve 25 yaşını dolduran veya evli bulunan kız çocuklarla resmî veya özel daire ve kurumlardan aylık veya gündelik alanlara ödeme yapılmayacak-

¹⁰⁹ Neşet Halil Uluğ, 'Çocukları Koruma Kanunu', *İstanbul Dergisi*, S., 4, Nisan 1947, s., 213.

¹¹⁰ 'Harbin Yıktığı Bir Saltanat Daha Bekârlık', *Akşam*, 10 Kasım 1943.

¹¹¹ Sefâettin Karanakçı, 'Gene Bekârlık Vergisi', *Cumhuriyet*, 30 İkinci kânun 1944.

tır. Bunun dışında kalan ailelere üçten fazla çocuğu olanlara, üçüncü çocuktan fazlası için ödeme yapılmasına karar verdi¹¹².

Ancak bütün iyi niyetli gayretlere rağmen çok çocuklu ailelere düzenli bir ödeme yapılamadı. Bu durum doğal olarak bazı şikâyetlere de sebep oldu. İşte onlardan birisini Yeni Sabah Gazetesi köşesinde şöyle duyurdu: ‘Dün idaremize Mustafa Mesçi isminde bir vatandaş müracaatta bulundu. Seyyar esnaflıkla güç bela geçindiğini, 7’si erkek 9 çocuk sahibi olduğunu, hükûmetin çok çocuklu ailelere yardım ettiğini bildiğini, 6 çocuğu varken Sıhhiye Vekâletine müracaat ederek çok çocuklu ailelere yapılan para yardımını talep ettiğini, aradan zaman geçip çocuk sayısının 9’a çıkmasına rağmen halen yardımı alamadığını söyledi¹¹³.

Savaşın ilerleyen yıllarında çok çocuklu ailelerin şikâyetleri daha da arttı. Aynı dönemde doğum oranlarında da belirgin bir azalma görüldü. Bunun üzerine dönemin Hükûmeti 4718 sayılı Barem Kanununda yeni düzenlemeler yaptı. Bu düzenleme de etkin bir şekilde uygulanamadı. Fakat en azından evli olan memur ailelerine ve evli olanlardan da daha çok çocuk sahibi olanları teşvik edecek şekilde belirli oranlarda yardım yapılmasına başlandı. Buna göre ailelere 4. Çocuktan itibaren her çocuk için verilen aylık 2.5 liralık zam barem kanununda yeni yapılan düzenleme ile birinci çocuktan itibaren 5 liraya çıkarıldı. Bu zam memurun baktığı üvey çocukları da kapsıyordu¹¹⁴. Yeni Barem Kanunu bu düzenlemeye ilave olarak çocuğu dünyaya gelen memur ailelerine bir maaş tutarında yardım yapılmasını da karara bağladı¹¹⁵.

Bu genel çerçevenin dışında yeni düzenlemenin belli başlı esaslarını şu şekilde özetlemek mümkündür. Dul kalan veya boşanan 19 yaşından küçük erkek ve 25 yaşından küçük kız çocuklarına yetim maaşı ile özel veya kamudan aylık veya günlük almamak kaydıyla yaş hadlerini dolduruncaya kadar çocuk zammı verilir.

Eğitimi devam eden çocuklar için de açıklık getiren Barem Kanunu, ücretsiz veya yatılı okullarda okuyan öğrencilere 19 yaşına kadar; üniversite tahsili yapan öğrencilere de 25 yaşını dolduruncaya kadar çocuk zammı verilmesine imkân tanımış, ancak askerî okullarda aylıklı olarak öğrenimlerini sürdüren öğrenciler zam kapsamının dışında bırakılmışlardı¹¹⁶.

¹¹² ‘Çok Çocuklu Ailelere Nasıl yardım Verilecek’, *Ulus*, 11 Haziran 1942; ‘Dokuz Çocuklu Bir Aile Üç Senedir Yardım Bekliyor’, *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1945.

¹¹³ ‘9 Çocuk Sahibi Fakır Bir Baba’, *Yeni Sabah*, 7 Ağustos 1941.

¹¹⁴ Yalnız üvey çocuklar için nafaka alınması durumunda çocuk zammı uygulanmıyordu.

¹¹⁵ ‘Hayat Pahalılığı Ve Devlet Memurlarına Yapılan Yardımlar’, *Tan*, 2 ve 13 Temmuz 1944.

¹¹⁶ ‘Barem Kanununa Ait İzahların Başlıca Esasları’, *Tan*, 11 Temmuz 1944; Güriz, s., 177 ve 183.

f - Bu Kez Çocuk Vergisi

Hükûmetin bu girişiminin ardından Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından da bir ‘çocuk vergisi kanun tasarısı’ hazırlandı ve TBMM’ne sunuldu. Bu tasarı her ne kadar çocuk vergisi adını taşısa da aslında bir çeşit bekârlık vergisi kanun tasarısı niteliğindedir. Teklifin temel dayanağı devletin izlediği nüfus politikası ile tamamen uygundur. Tasarıya göre, bir çocuk pulu hazırlanacak ve bu pullar belli oranlarda radyo abone makbuzlarına, yataklı demiryolu ve demiryolu birinci sınıf mevki biletlerine, vapur ve tren senetlerine, lüks kamera ve birinci mevki tranvay biletlerine, ithalat ve ihracat menşe şahadetnamelerine, satış faturalarına, noter mukavelelerine, elektrik, su, havagazı, makbuzlarına yapıştırılacaktır. Ayrıca bütün taksi sahiplerinden ellişer kuruş, özel otomobil sahiplerinden de birer lira alınacağını öngörmektedir. Teklifin bir maddesinde de şu ifadeler bulunmaktadır: ‘25 yaşını ikmal ettiği halde bedenî ve sıhî engeli olmaksızın bekâr kalan erkeklere evlendiği veya hut 45 yaşını dolduracağı tarihe kadar her sene aşağıda yazılı oranlara göre çocuk vergisine tabidirler. Beş sene evli oldukları halde çocukları olmayan kimseler de çocukları dünyaya gelinceye kadar bu vergiyi ödemeye tabidirler’¹¹⁷. Tasarıda bu maddeye bağlı olarak öngörülen vergi oranları da aşağıdaki gibidir:

- 1- Maaş, ücret ve tahsisatından vergi ve resimler düşüldükten sonra kalacak miktarın % 10’u,
- 2- Gayrimenkullerin asıl vergilerinden % 15,
- 3- Kazanç vergilerinde % 25,
- 4- Bilumum esham ve tahvilat gibi menkul kıymetlerin senelik gelirlerinden % 15¹¹⁸.

Gelişmelerin ardından Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey bir kere daha TBMM’ye önceki tekliflerinden çok farklı olmayan bekârlık vergisi önerisini sundu. Bu teklifin öncekilerden farklı olan yanlarını şu şekilde özetlemek mümkündür: ‘Çocuk annesi veya babası olan köylüler, şehir ve kasabalı dullar ve evlenmeğe mani derecede malul oldukları sıhî heyetlerce kabul olunanlar müstesna olmak üzere, askerlik mükellefiyetini ifa etmiş olan her bekâr erkek ve 17 yaşını doldurmuş olan her bekâr kız bekârlık vergisi ile mükelleftir’¹¹⁹.

¹¹⁷ ‘Çocuk Vergisi’, *Ulus*, 27 Sonkânun (Ocak) 1944.

¹¹⁸ ‘Çocuk Vergisi’, *Ulus*, 27 Sonkânun Ocak) 1944; Bu verginin değerlendirilmesi ve hazineye getireceği ek yük için bak., Şefik Bilkur, ‘Türkiye’de Geçim Asgarisi ve Çocuk Zammı Meselesi’, *Türkiye Ekonomisi*, sayı 37-38, Temmuz-Ağustos 1946, s., 217-220.

¹¹⁹ Sefaettin Karanakçı, ‘Gene Bekârlık Vergisi’, *Cumhuriyet*, Birinci kânun 1944; ‘Bekârlık Vergisi-Evliler ve Bekârlar Neler Diyorlar’, *Yeni Sabah*, 18 Birincikânun Aralık) 1944.

g - Yeniden Bekârlık Vergisi ve Tartışmalar

Teklifin verildiği İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de nüfusun % 70’inden fazlası köylerde yaşıyordu. Tasarı köylüleri vergi kapsamının dışında tutarak vergi koyma düşüncesinin asıl gerekçesi olan nüfusu arttırma girişimi daha baştan başarısızlığa mahkûm edilmişti. Diğer taraftan şehirde yaşayanların mecburiyetten evlenme yerine vergiyi verip bekâr kalmayı tercih edebilecekleri düşünülmemiştir. Birtakım insanların vergiden kurtulmak için evlenmiş olsalar bile bu kez de bu tür evliliklerden çocuk doğup doğmayacağı ya da çocuk olursa bunların sağlıklı bir şekilde yetişip yetişmeyecekleri ayrı bir tartışma konusu olacaktır. Bu yüzden Süleyman Sırrı Bey’in teklifinin İkinci Dünya Savaşı şartlarında uygulanması çok uygun görünmüyordu¹²⁰. Ancak Süleyman Sırrı Bey’in teklifine aynı zamanda Milletvekili de olan Ulus gazetesi yazarı Esat Tekeli’nin, ‘kazancı aynı olan iki mükelleften bekâr olanı ile evli olanın vergi ödeme bakımından aynı kudrette olmayacakları açık bir hakikattir. Bunlardan her birinin yılda 1500 lira kazandığı farz edilirse, bu kazanç her ikisine aynı geçinme seviyesini temin etmez. Bunun için gelirleri eşit olmasına rağmen kendilerinden farklı vergi almak, yani bekâr olanını daha fazla vergi mükellefiyetine tabi tutmak haklı olur. Bu bakımdan sayın mebusun teklifini yenilemesini ve maliyemizin de kendisine yardım etmesini dilemekte kendimizi haklı buluyoruz’¹²¹ sözleriyle Süleyman Sırrı Bey’e destek vermesi ve başka bazı ülkelerde de bu tür vergilerin bulunduğunu ileri sürmesi üzerine bekârlık vergisi konusu yeniden kamuoyunda tartışmaya açılmış oldu.

Tekeli’nin bekârlardan daha fazla vergi alınması önerisine dönemin dikkat çeken yazarlarından biri olan Neşet Hakki Atay karşı çıkar. Atay, teorik olarak bekârların vergi ödeme gücünün evlilerden daha fazla olduğunu fakat bu konuyu yasal hale getirdikten sonra bunun yeni sıkıntılara, dolayısıyla mükelleflerin gelir yetersizliğinden evlenemeyecek olanların vergi vermemek için çeşitli hilelere başvurabileceklerini belirtir.

Atay, bekârları evlendirmek için yeni vergiler icat etmeyi onaylamadığı gibi evli ve çok çocuklu aileleri destekleme fikrini de doğru bulmaz. Hatta Türkiye için bekârlık sorununun üzerinde durulmaya değer bir mesele olmadığını, nüfus artışı ile ilgili bazı rakamları vererek açıklar¹²².

¹²⁰ Sefaettin Karanakçı, ‘Gene Bekârlık Vergisi’, *Cumhuriyet*, 30 Birincikânun (Aralık) 1944.

¹²¹ Esat Tekeli, ‘Bekârlık Vergisine Dair’, *Ulus*, 4 Sonkânun (Ocak) 1944.

¹²² Neşet Hakki Atay, ‘Bekârlık Meselesi’, *İstanbul Dergisi*, C. 1, S.,4, İkincikânun (Ocak) 1944.

Daha geniş tartışmanın öncülüğünü ise Yeni Sabah gazetesi yaptı. Gazete bir taraftan konu ile ilgili başlattığı anketle toplumun önde gelen isimlerinin görüşlerini yansıtmaya çalışırken diğer taraftan da bekârlık vergisi ile ilgili halktan gelen mektupları yayınlamaya başladı. Gazetenin ‘Serbest Kürsü’ köşesinde L. K. rumuzu ile yayınlanan yayımlanan mektuplardan biri bekârlık vergisi ile ilgili şu görüşlere yer veriyordu¹²³. ‘*Bu vergi teklifinin sistematik yenilenmesinin asıl sebebi nedir? Diye kendi kendime düşünüyorum. Amaç yeni bir vergi kaynağının temini mi yoksa gerçekten bekârlığın devamına mani olmak mı?*’ diye sorar.

Ankete katılanlardan biri ve aynı zamanda Yeni Sabah Gazetesi’nin yazarlarından olan Ercüment Ekrem Talu, tartışmaya Esat Tekeli’nin Ulus Gazetesindeki yazısı üzerinden katılır ve görüşlerini şöyle açıklar: ‘Değerli mebuslarımızdan ve gazeteci meslektaşlarımızdan Esat Tekeli geçen gün Ulus Gazetesindeki sütununda eski bir bahsi tazelemiş ve bekârlardan vergi alınmasında ileri sürmüştü. Ayrıca yabancı memleketlerden de birkaç örnek vermiş. Evvel emirde onların yaşayış tarzları, sosyal yapıları başka başkadır. Bay Esat Tekeli’ye hürmet ederim. Lakin böyle bir fikri ortaya atarken pek etraflıca muhakeme etmek lazım geldiğini kendilerine hatırlatmak isterim’¹²⁴.

Gazetenin 18 İkincikânun (Ocak) tarihli nüshasında ankete katılan İstanbul’un ünlü bekârlarından Dâhiliye Uzmanı Şükrü Kunt, Avukat Celal Yardımcı, Operatör Galip Kıcıman, Şehir Tiyatrosu sanatçılarından Ayanoglu (evli) ve Karikatürist Cemal Nadir (evli); 20 İkincikânun’da katılan Dış Dr. Leon Armanlı (evli); 21 İkincikânun’da katılan Türk Ortodoks Kilisesi Baş Rahibi Papa Eftim (evli) ve son günü olan 22 İkinci kânun’da ankete katılanlardan Ses, Tiyatro ve Opereti Rejisoru Avni Dilligil (evli) ile Prof. Dr. Haydar Palavan (evli) Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey’in Meclise sunduğu bekârlık vergisi kanun teklifine gayet olumlu bakarlar. Hatta kendileri de bazı önerilerde bulunur. Örneğin Prof. Dr. Haydar Palavan, vergi yaşının 17 yerine 25’e çıkarılmasını ve kadınların da vergiden muaf tutulmasını isterken¹²⁵; Operatör Galip Kıcıman, verginin savaştan sonra gündeme getirilmesinin daha doğru olacağını ileri sürer¹²⁶.

Tartışmalardan da anlaşılacağı gibi Süleyman Sırrı Bey’in 1944’teki kanun teklifine karşı çıkanların sayısı daha azdır. Bunların arasında gazetenin 20 İkinci kânun tarihli sayısında romancı Mevrüre Koray (evli); 21 İkinci kânun tarihli sayısında

¹²³ L. K., ‘*Bekârlık Vergisi*’, *Yeni Sabah*, 13 İkincikânun (Ocak) 1944.

¹²⁴ Ercüment Ekrem Talu, ‘*Benim Görüşümle Bekârlık Vergisi*’, *Yeni Sabah*, 7 İkincikânun (Ocak) 1944.

¹²⁵ *Yeni Sabah*, 22 İkincikânun (Ocak) 1944.

¹²⁶ *Yeni Sabah*, 18 İkincikânun (Ocak) 1944.

Avukat Emin Kösemihaloğlu (bekâr), İktisat ve Ticaret Okulu Stenografi Öğretmeni Avram Benaroya (bekâr) ve 22 İkinci kânun sayısında da Dr. Avukat Suat Tahsin Türk (evli) ile Ses Opereti Opera Sanatkârlarından İhsan Balkır (bekâr) yer almaktadır.

Vergiye karşı çıkanlara göre bu tür girişimlerin bekârları evlendirme hususunda hiçbir katkısı olmaz. Bekâr kalmak niyetinde olanların gerekirse vergilerini de verip hayatlarında değişikliğe gitmezler¹²⁷.

Böyle bir vergi uygulamasına kesin olarak karşı çıkanlardan biri olan Sanatkâr İhsan Balkır, ille de böyle bir vergi alınacaksa bunun bazı yabancı ülkelerde görülen şekilde olması gerektiğini söyler. Bazı ülkelerde gördüğü vergiyi de şöyle izah eder: *'Kazancının sadece % 25'inden vergi kesilen bekârlar, evlendikleri zaman bu verginin % 5'inden muaf tutulurlar. İlk çocuğu dünyaya gelince bir % 5 daha vergi indirimi sağlanır ve doğacak diğer çocuklar için de % 5'er indirim sağlanarak belli bir çocuk sayısına ulaşıldığı zaman babanın hiç vergi vermemesi sağlanır. Bu güzel bir yöntemdir'*¹²⁸.

Anket sonuçlarına göre vergiye taraf olanlar da, karşı olanlar da eğer vergi ille de alınacaksa buradan elde edilecek gelirin belli oranlarda çok çocuklu ailelere, çocuk sahibi dullara, fakır ve kimsesiz çocuklar ile çocuk ve anne sağlığı için kullanılması gerektiğini savunurlar.

Anketin bir diğer dikkat çekici sonucu ise çoğunlukla verginin konmasını destekleyenler tarafından ileri sürüldü. Onlara göre bekârları evlendirmenin ahlaki yönden olumlu sonuçlar vereceği gibi, kadın yüzünden çıkan rezaletler de % 90 oranında azalacaktır¹²⁹. Verginin konmasını destekleyenlerden biri olan Papa Eftim ise, bekârları evlendirmenin düzgün aile hayatına katkıda bulunacağını, lüks ve israftan da kaçınılmasını sağlayacağını belirtir¹³⁰.

Bu tür anket ve tartışmalar kamuoyunda en azından 'çocuk vergisinin' kanunlaştırılması fikrini ön plana çıkardı. Nitekim bekârlık vergisinden ziyade çocuk sağlığına önem verilmesi gerektiğini dile getiren Fuat Umay*, çocuk ve anne sağlığı için sağlık merkezlerinin oluşturulması gerektiğinin bir kere daha önemini vurgular. Ancak bunun tamamen devlet imkânları ile yapılmasının zaman alacağını altını

¹²⁷ *Yeni Sabah*, 20 İkincikânun (Ocak) 1944.

¹²⁸ *Yeni Sabah*, 22 İkincikânun (Ocak) 1944.

¹²⁹ *Yeni Sabah*, 22 İkincikânun (Ocak) 1944.

¹³⁰ *Yeni Sabah*, 21 İkincikânun (Ocak) 1944.

* Fuat Umay bir dönem Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığını yapmış, daha sonra CHP Kırklareli Milletvekili olmuştur.

çizerek en azından bu tür müesseselerin bazılarının bir an önce kurulabilmesi için çocuk vergisinin konulması gerektiğini ileri sürer. ‘Bu tesisleri vücuda getirebilmek için çocuk vergisi konulması zarureti vardır. Etrafımızı sarmış olan savaşın yurdu-muza getirdiği zorlukları takdir ediyorum. Fakat çocuk ve dolayısıyla nüfus mesele-sini bütün meselelerin başında saydığım ve barışa kavuşunca yapacağımız ve yap-mak zorunda kalacağımız büyük hamlelere şimdiden hazırlanmak gerektiğine inan-dığım için teklifimi arz ediyorum. Halkımız bu vergiyi çok görmeyecektir¹³¹ .

Benzer görüş ve öneriler Neşet Halil Atay tarafından da yapılmaktadır¹³² .

Çocuk ve bekârlık vergisinin bu kadar yoğun tartışıldığı dönemde evlenmek iste-yip de uygun bir eş bulmakta zorlananlar için 14 Ekim 1947’de ‘Evlendirmeyi Kolaylaştırma Cemiyeti’ kuruldu. Fatma Zekiye Ergenç’in başkanlığında kurulan cemiyet kısa zamanda halkın dikkatini çekti ve çok sayıda kadın ve erkeğin evlen-mesine yardımcı oldu¹³³ .

h – Bekarlık Vergisi Tasarısının Gelir Vergisi İçinde Yasallaşması

Bu gelişmeleri dikkatle izleyen hükûmetin 1944’te Barem Kanununda yapmış olduğu değişiklikler Mecliste ‘Gelir Vergisi Kanunu görüşülürken yeniden gözden geçirildi¹³⁴ . Mecliste ve kamuoyunda yer alan yoğun tartışmalardan sonra¹³⁵ kabul edilen Gelir Vergisi Kanunu’nun 90. Maddesi ile bekârlık vergisi ‘bekârlık zammı’ başlığı ile aşağıdaki şekilde yasallaştı¹³⁶ . Bu kanuna göre ‘alınacak gelir vergisine bekâr mükellefler için % 5 zam yapılır. Dar mükellefiyete tabi mükelleflerle 25 yaşını doldurmamış kızlar, 18 yaşından (eğitimine devam ediyorsa 25 yaşından) küçük erkekler, maluller, dul ve yetim aylığı alanlar, çocuklu dullar ve evlenmesi yasal olarak yasak olanların bu zamdan muafıdır’.

Bekârlık durumu, çocuk ve malullük durumu ile en az geçim indirimi oranları ise yasanın 6. Bölümünde yer alan 32, 33 ve 34. Maddesinde; indirimin kimlere yapılacağı 35; kimlere uygulanmayacağı da 37. Maddede açıklanmaktadır.

32. Madde ile indirim oranları beş ayrı grupta aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

¹³¹ Fuat Umay, ‘Bizde Çocuk Meselesi’, *Vakit*, 28 Ocak 1946.

¹³² Neşet Halil Atay, ‘Çocukları Koruma Kanunu’, *İstanbul Dergisi*, yıl 4, no 4, Nisan 1947; Neşet Halil Atay, ‘Acil Bir Nüfus Politikası İhtiyacı’, *İstanbul Dergisi*, S., 59, 1 Mayıs 1946.

¹³³ Ferdi Öner, ‘Evlendirmeyi Kolaylaştırma Cemiyeti’, *Yedi gün*, S., 775, 11 Ocak 1948.

¹³⁴ TBMM ZC., C. 20, dönem 8, 3. Toplantı, 100. birleşim, 3 Haziran 1949, s., 206.

¹³⁵ Adnan Adıvar, ‘Gelir Vergisine Dair’, *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1949; F. Neumark, ‘Gelir Vergisi Tarifesi’, *İktisadi Yürüyüş*, C. 8, S., 179, 3 Haziran 1947, s., 2.

¹³⁶ ‘Gelir Vergisi Kanunu’, *Düstur*, 3. Tertip, C., 39, Başbakanlık Devlet mat., Ankara 1949, s., 1157.

1. Grup - bekâr mükellefler: Günde 1.5, ayda 45, yılda 540 lira.
2. Grup - çocuksuz evli mükellefler: Günde 2.5, ayda 75, yılda 900 lira.
3. Grup - çocuksuz evli mükellefler; Bir veya iki çocuklu evli mükellefler günde 3, ayda 90, yılda 1080 lira.
4. Grup - dörtten fazla çocuklu evli mükellefler; günde 3.5, ayda 105, yılda 1260 lira.
5. Grup - dörtten fazla çocuklu evli mükellefler; günde 4, ayda 120, yılda 1440 lira.

(Haftalık ücret alanlara yedi gün üzerinden indirim yapılır).

Anne ve babasını kaybetmiş torunlardan mükellefle birlikte oturan ve gelir vergisine tabi geliri bulunanlar bu maddenin uygulanmasında öz çocuklar gibi hesaba katılır.

Vergiye tabi gelirler yukarıdaki hadleri aştığında gelirin aşağıdaki kısımlarından matrah alınmaz.

Yasanın medeni hal esası dikkate alındığında kimlerin hangi oranlarda geçim indiriminden faydalanacakları 23. Maddeye bağlı olarak 33. Maddede şöyle düzenlenmiştir.

- 1- Evli fakat çocuğu olmayanlar 1. Gruba,
- 2- Evli ve bir çocuklu olanlar 2. Gruba,
- 3- İki veya üç çocuğu olanlar 3. Gruba,
- 4- Dört veya beş çocuğu olanlar
4. Gruba,
- 5- Beşten fazla çocuğu olanlar 5. Gruba girerler.

Takvim yılı içinde mükellefler lehine meydana gelecek değişiklikler ayrıca dikkate alınır.

35. Madde ile vergi indirimi yalnız aile reisi sıfatıyla vergiye tabi tutulan mükellefler hakkında uygulanacağı belirtilmesine karşılık 34. Maddenin son bendinde mükellef olup boşanmış olan eşlerden her biri hakkında yukarıdaki esasların, nafakalarını sağladıktan sonra çocuk sayılarına göre uygulanacağı belirtilmiştir.

37. Maddede farklı yerlerde çalışan ve ücret alan için indirimin yalnızca aldıkları en yüksek ücrete uygulanacağı belirtilmiştir.

Ayrıca 1944'teki tartışmalara uygun olarak devletin belirttiği kurallar çerçevesinde dar gelirli olarak tespit edilecek olan bekârlar, 25 yaşını tamamlamamış kızlar, maluller, dul ve yetim aylığı alanlar çocuklu dullar ve kanunen evlenmesi yasak olanlar bekârlık vergisinden muaf tutulmuşlardır¹³⁷.

Böylece Mili Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren kısa aralıklarla sürekli gündeme getirilen bekârlık vergisi bu düzenleme ile hem bekârlardan % 5 daha fazla vergi alınması sağlanmış hem de vergi mükellefi olan çalışanların sahip oldukları çocuk sayılarına göre belli oranlarda vergi indirimleri ile ödüllendirilmeleri sağlanmış oldu. Fakat tartışmalar yine de bitmedi. Aksine konu Anadolu basınında da tartışılmaya başlandı. Örneğin Yeni Konya gazetesinde Şevki Atabey, Konu ile ilgili şu değerlendirmeyi yaptı: '*Bilindiği gibi Gelir Vergisi Kanunumuzun 90. Maddesiyle memleketimizde ilk defa olarak muayyen yaştan sonra evlenmemiş olan mükelleflerden vergi alınması yoluna gidilmiş ve böylece fikir olarak ortaya atılmış bulunan bekârlık vergisi tatbikata girmiştir. Kanunun çıkarılmasında şüphesiz ki sosyal ve millî nüfus meselelerinin etkisi olmuştur. Ancak kanaatimizce kanunun konuluşu, halen bu şekil bir yardım kuruluşundan mahrum bulunduğumuzu göz önünde tutarak bekârlık zammına ait oranın tayininde mükellef lehinde oldukça cömert hareket edilmiştir. Buna karşılık en az geçim indirimlerinin tespitinde o oranda cimri davranılmıştır*'¹³⁸.

Sonuç

Türkiye'de nüfusla ilgili tartışmalar Osmanlı devletinin son yıllarında başladı. Millî Mücadele döneminde de nüfus tartışmaları devam etti. Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni kurulan Türk devleti de nüfus meselesine büyük önem verdi. Çünkü geniş topraklara sahip olan Türkiye'de 12.5 milyonluk nüfus, zamanın yöneticileri tarafından dönemin şartları içinde 'tehlikeli' denebilecek kadar az bulunuyordu. Doğal olarak bu durumda nüfusu artırmak için çeşitli politikalar geliştirmeye başladılar. Uyguladıkları politikaların başarısını sayım sonuçlarında görmeyi ümit ettiler. Bu yüzden 1927'den itibaren her sayım sonucu yöneticiler ve millet tarafından heyecanla beklenen bir yarışma şekline dönüştü. Nüfusun artış oranı yükseldikçe millet olarak sevinildi, azaldıkça da üzüntü yaşandı.

Devletin nüfusu arttırmak için yoğun çaba harcadığı dönemde beş kez nüfus sayımı yapıldı. 1927 ve 1935 döneminde yapılan iki nüfus sayımı arasında yaklaşık 2.5 milyon; 1935-1940 döneminde yaklaşık 1.5 milyon nüfus artışı yaşanınca ülke

¹³⁷ *Düstur*, 3. Tertip, C., 30, Başvekâlet mat., Ankara 1949, s., 1137, madde 34 ; Şevki Atabey, *Bekârlık Vergisi*, *Yeni Konya Gazetesi*, 2 Mayıs 1953.

¹³⁸ Şevki Atabey, *Bekârlık Vergisi*, *Yeni Konya*, 2-3 Mayıs 1953.

genelinde büyük bir memnuniyet yaşandı. Ancak kısa dönemdeki bu hızlı nüfus artışı sadece doğum ve ölüm oranı arasındaki farktan kaynaklanmıyordu. Bu dönemdeki nüfusun hızlı artışında Balkan ve Kafkaslardan gelen göçler, Hatay'ın yaklaşık 400 bin nüfusu ile anavatana katılması ve daha önce çeşitli sebeplerden dolayı nüfus kütüklerine kayıt edilmemiş olan 400 bin civarındaki saklı nüfusun kayıt altına alınmasının büyük katkısı vardır¹³⁹. Sayılan nüfustan bu rakamlar çıkarıldığı zaman 1927-1940 döneminde doğum-ölüm oranına bağlı nüfus artışının beklenen oranda yüksek olmadığı anlaşılır.

1940-1945 yıllarında ise II. Dünya Savaşı'nın da etkisi ile nüfusun artış oranında önceki yıllarla mukayese edildiği zaman belirgin bir azalma olduğu görülür. Ancak savaşın psikolojik baskısının sona ermesi ile birlikte yeniden nüfus artışı hızlanır¹⁴⁰.

Aşağıda 1927-1950 yılları arasında yapılan sayımlara göre Türkiye'nin nüfustaki gelişim süreci görülmektedir¹⁴¹.

Yıllar	Nüfus Miktarı (binde)	Artış Oranı (binde)
1927	13.648	—
1935	16.158	21.3
1940	17.821	19.8
1945	18.790	10.7
1950	20.940	22.0

¹³⁹ Haluk Cillov, *Türkiye Nüfusundaki Gelişmeler ve Bu Gelişmeye Etken Olan Amiller*, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C., 6, S., 1-2, Mart-Ekim 1974, s., 3-4; Koray Başol, *Demografi Genel ve Türkiye*, Dokuz Eylül Üniversitesi yay., İzmir 1984, s., 60-61.

¹⁴⁰ Hüsnü Kişnişçi, *'Türkiye'de Nüfus ve Aile Planlaması ile İlgili Faaliyetler*, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C., 6, S., 15, Mart-Ekim 1974, s., 67-69.

¹⁴¹ Haluk Cillov, *'Türkiye'deki Nüfus Planlamasının İktisadi Kalkınma Şartları Bakımından Önemi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C., 24, no 1-2, Ekim- Mart 1964, s., 72; Hamdi Aktan, *'Nüfus Davamız ve Çocuk Ölümleri*, Bizim Türkiye, S., 16, 28 Haziran 1948, s., 10. 1930-1945 döneminde Avrupa'daki bazı devletlerin yıllık ortalama nüfus artışları da şöyledir. Almanya binde 18.5, İngiltere binde 16, Belçika binde 18.6, İsveç binde 15.7, Fransa 15.5 ve nüfus artışının sürekli teşvik edildiği İtalya'da 23.4 tür. Erman, Agm, s., 31; Orhan Türkay, *'Türkiye'nin Nüfus Problemi*, Devlet Planlama Teşkilatı Dergisi Planlama, C., 1, sayı 1, Sonbahar, Ankara 1961, s., 87; Şevket Reşat Hatıpoğlu, *'Nüfus Davamızın Gerçekleri*, Ülkü, C., 2, S., 15, 1 Mayıs 1942, s., 2-3.

Aynı yıllar arasında doğum ve ölüm oranları da şu şekildedir¹⁴².

Dönem	Doğum Oranı(binde)	Ölüm Oranı(binde)	Doğumdaki Fazlalık (Binde)
1927-1935	-	-	-
1935-1945	38.3	19.4	18.9
1940-1945	37.1	27.2	9.9
1954-1950	38.8	17.6	21.2

Bu rakamlara bakıldığı zaman Türkiye'nin tabii nüfus artışının yanı sıra doğumla ölüm arasındaki farkın 1940-1945 yılları arası istisna tutulacak olursa beklentilere cevap verecek oranda yüksektir. Ancak bu artış oranlarında ailelere yapılan teşviklerin etkisinin ne kadar olduğunu resmi verilerle sağlıklı bir şekilde izlemek mümkün değildir. İstatistik Umum Müdürlüğü'nün de açıkça ifade ettiği gibi evlenme istatistikleri yalnız vilayet ve kaza merkezlerinde gerçekleşen evlenme olaylarını kapsamakta olup köy ve kasabalardaki evlilikler istatistiklerde yer almamaktadır¹⁴³. Aynı şekilde devletin nüfus artışını teşvik ettiği ve mecburi evlendirme düzenlemelerinin gündeme geldiği dönemlerin öncesine ait sağlıklı veriler de yoktur. Bununla birlikte 1930-1950 yılları arasındaki evlenme istatistiklerine bakıldığı zaman aşağıdaki tablo görülür¹⁴⁴.

¹⁴² Özer Sarper, *Türkiye Demografisi*, Filiz kitapevi, İstanbul 1978, s., 82 ve 90; Cillov (1964), s., 73; Nüzhet Şakır Dirisu 'İlk Hedef: 50 Milyonluk Türkiye', *Millet* (aylık mecmua), S., 6, İlk teşrin 1942, Ankara, s.,83-85; Neşet Halil Atay, 'Çocukları Koruma Kanunu', *İstanbul Dergisi*, no 4, Nisan 1947, s., 214; Türkay, Agm, s., 87-88. Doğum ve ölüm oranları arasında Avrupa Devletleri arasındaki fark da binde olarak şöyledir. Almanya'da 1925'te 8.4, 1941'de 6.5; İtalya'da 1925'te 10.9, 1941'de 7.0; İngiltere'de 1925'te 6.1, 1941'de 1.3; Fransa'da 1925'te 1.3, 1941'de - 4.4; İsveç'de 1925'te 5.8, 1941'de 4.4'tur. Erman, Agm., s.,34.

¹⁴³ *İstatistik Umum Müdürlüğü Evlenme İstatistikleri (1932-1958)*, İstatistik Umum Müdürlüğü yay., yayın no 391, Ankara 1960.

¹⁴⁴ Haluk Cillov, 'Türkiye'de Evlenme ve Boşanmaların Seyri', *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C., 21, no 1-4, Ekim 1959- Temmuz 1960, s., 120-121; Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, *İstatistik Yıllığı*, C., 11, yayın no 159, Hüsniyatıat bs., İstanbul 1941, s., 95-110; Başbakanlık Umum Müdürlüğü, *İstatistik Yıllığı*, C., 15, 1942-1945, yay. No 255, hüsniyatıat bs., İstanbul 1946, s., 117.

Yıllar	Gerçekleşen Evlilik sayısı	Yıllar	Gerçekleşen evlilik sayısı
1930	19.340	1941	35.415
1931	22.805	1942	40.028
1932	23.054	1943	39.775
1933	20.269	1944	44.465
1934	22.151	1945	42.939
1935	20.911	1946	41.687
1936	21.693	1947	48.742
1937	26.051	1948	48.250
1938	29.251	1949	50.672
1939	33.064	1950	49.552
1940	34.179		

Tablodan da anlaşılacağı gibi 1930-1950 yılları arasındaki evlenme istatistiklerine bakıldığı zaman teşviklerin en yoğun olduğu 1930-1936 yılları arasında evlenme oranının azaldığı; 1937-1942 yılları arasında II. Dünya Savaşının getirdiği zorluklara rağmen artma eğilimi gösterdiği¹⁴⁵; 1943-1946 yılları arasında 1944 yılı hariç tutulursa fazla değişmediği, 1947'den itibaren ise belirgin bir artış olduğu görülür¹⁴⁶.

Bu yıllar arasında Türkiye'deki ortalama evlenme yaşı da erkeklerde 25-27, kadınlarda ise 20-22 arasında değişmektedir. Bu ortalamalar eğitim görme oranı azaldıkça aşağıya doğru düşmektedir. Ayrıca Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük vilayetlerde evlenme yaşı erkeklerde 29-30'a, kızlarda ise 22-23 yükselmektedir. Buna karşılık nüfusu daha az veya geleneklerine daha fazla bağlı olduğu bilinen vilayetlerde evlenme yaşı erkeklerde 14-15'e, kızlarda ise 14'e kadar düşmektedir¹⁴⁷.

¹⁴⁵ Bu artışta Hatay'ın anavatanına katılmasının etkisi olduğu dikkate alınmalıdır.

¹⁴⁶ Cillov, (1960), s., 121.

¹⁴⁷ Daha geniş bilgi için bak. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, *İstatistik Yıllığı 1942-1943*, yay. No 266, *Recep Usluoğlu bs., İstanbul 1944, s., 63 ve devamı*; İstatistik Umum Müdürlüğü, *Evlenme İstatistikleri 1932-1958*, İstatistik Umum Müdürlüğü yay. No 391, Ankara 1960.

Aynı dönemde beş ve daha fazla çocuğu olan ailelere yapılan yardım ve verilen madalya sayısı da aşağıdaki gibidir¹⁴⁸.

Yıllar	Aile Sayısı	Ödeme Tutarı (Lira)
1931	37	1.850
1932	87	4.350
1933	137	6.850
1934	140	7.000
1935	268	13.400
1936	275	13.750
1937	989	49.450
1938	2446	73.380
1939	2368	71.040
1940	2500	75.000
1941	2500	75.000
1942	52.500?	1.575.000?
1943	2500	75.000
1944	20.766	632.000
1945	12.047	361.415
1946	16.666	500.000
1947	8.333	250.000
1948	8.333	250.000
Toplam	132.897	4.025.485

Kanunun yayın tarihi olan 1930 yılından itibaren nakdi para mükâfatı almayıp 18 yıllık sürede sadece madalya ile ödüllendirilen aile sayısı da 3623'tur¹⁴⁹.

Evlenme ve ödüllendirme istatistikleri birlikte değerlendirildiği zaman evlilik oranlarındaki artışın ödüllendirme istatistiklerine ayıranda yansımadağı görülür. Türkiye'de herhangi bir ödüllendirme, teşvik ya da vergi uygulamaları olmadan da

¹⁴⁸ *Sağlık Dergisi Fevkalade Nüsha*, TC Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yay., no 10-11, Ekim-Kasım 1948. Dergide sayfa numarası yoktur.

¹⁴⁹ *Sağlık Dergisi*, Ekim-Kasım 1948. Dergide sayfa numarası yoktur.

evlenme oranları yüksek olduğu dikkate alınırsa¹⁵⁰ ödüllendirme, vergi indirimi veya bekârlık vergisi gibi tartışma ve uygulamaların beklendiği kadar nüfus artışında etkili olmadığı görülür. ©

¹⁵⁰ Türkiye’de yasal evlenme yaşının üstünde olanların kırsal bölgeler ve kasabalarda hemen tamamı, şehirlerde ise %80’i evlidir. Nüzhet Şakır Dirisu, ‘İlk Hedef 50 Milyonluk Türkiye’, *Millet*, (Aylık Mecmua), Yıl 1, sayı 6, İlk teşrin Ankara 1942, s., 183-185; Hamdi Aktan, ‘Nüfus Davamız ve Çocuk Ölümleri’, *Bizim Türkiye*, sayı 16, 23 Haziran 1948; Ratıp Yüceuluğ, ‘Türkiye’nin Nüfus Durumu’, *Ülkü*, C., 2, sayı 71, 1 Mayıs 1951, s., 3-5. Namık Zeki Aral ise 1955 yılı itibarıyla şehirlerdeki nüfusun evlilik tablosunu şu şekilde verir % 70.4’u evli, % 7.8’i dul, %0.8’i boşanmış, %20’si ise bekârdır. Namık Zeki Aral, ‘Nüfusu-muz’, *Eski Muhariplerin Tarafsız Aylık Dergisi*, C., 8, sayı 51, Mayıs 1957, s., 1626.